

Odnos usamljenosti, samokontrole, problematične upotrebe interneta i nasilja putem interneta

Sušac, Ivona

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:808139>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-09**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij psihologije

Ivona Sušac

**ODNOS USAMLJENOSTI, SAMOKONTROLE,
PROBLEMATIČNE UPOTREBE INTERNETA I NASILJA
PUTEM INTERNETA**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Daniela Šincek

Sumentor: Ivana Duvnjak, asistentica

Osijek, 2019.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Diplomski studij psihologije

Ivona Sušac

**ODNOS USAMLJENOSTI, SAMOKONTROLE,
PROBLEMATIČNE UPOTREBE INTERNETA I NASILJA
PUTEM INTERNETA**

Diplomski rad

Društvene znanosti, polje psihologija, grana socijalna psihologija

Mentor: izv. prof. dr. sc. Daniela Šincek

Sumentor: Ivana Duvnjak, asistentica

Osijek, 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 23.09.2019.

Barbara Štinec, 0122216251

ime i prezime studenta, JMBAG

Odnos usamljenosti, samokontrole, problematične upotrebe interneta i nasilja putem interneta

Sažetak

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost problematične upotrebe interneta, nasilja putem interneta, samokontrole i usamljenosti, kao i doprinos samokontrole i usamljenosti problematičnoj upotrebi interneta i nasilju putem interneta. U istraživanju je sudjelovalo 283 sudionika, učenika gimnazije Matija Antun Reljković u Vinkovcima. Sudionici su ispunjavali Generaliziranu skalu problematične upotrebe interneta 2 (Caplan, 2010), Upitnik o nasilju putem interneta (Šincek, Tomašić Humer i Duvnjak, 2015; Šincek, Duvnjak i Milić, 2017), Kratku skalu samokontrole (Tangney, Baumeister i Boone, 2004) te Kratku formu UCLA skale usamljenosti (Lacković-Grgin, Penezić i Nekić, 2002). Rezultati su pokazali da postoji značajna pozitivna povezanost usamljenosti sa problematičnom upotrebom interneta i doživljavanjem nasilja te značajna negativna povezanost samokontrole s problematičnom upotrebom interneta te činjenjem i doživljavanjem nasilja putem interneta. Također, usamljenost se pokazala značajnim pozitivnim prediktorom problematične upotrebe interneta te doživljavanja nasilja, dok se samokontrola pokazala značajnim negativnim prediktorom problematične upotrebe interneta te doživljavanja i činjenja nasilja putem interneta.

Ključne riječi: problematična upotreba interneta, nasilje putem interneta, samokontrola, usamljenost

The relation between loneliness, self-control, problematic internet use and cyber violence

Summary

The aim of the present study was to examine the relation between problematic Internet use, cyber-violence, self-control and loneliness, and to determine the role of self-control and loneliness in problematic Internet use and cyber violence. The research engaged 283 participants, students of Matija Antun Reljković, High School in Vinkovci. The participants completed Generalized Problematic Internet Use Scale 2 (Caplan, 2010), The Committing and Experiencing Cyber Violence Scale (Šincek, Tomašić Humer, and Duvnjak, 2015; Šincek, Duvnjak, and Milić, 2017), The Brief Self-Control Scale (Tangney, Baumeister, and Boone, 2004) and The short form UCLA Loneliness Scale (Lacković-Grgin, Penezić, and Nekić, 2002). The results indicate a significant positive correlation between loneliness and problematic Internet use, as well as with experiencing cyber-violence, and a significant negative correlation between self-control, problematic Internet use as well as with committing and experiencing cyber violence. Moreover, loneliness proved to be a significant positive predictor of problematic Internet use and experiencing cyber violence, while self-control proved to be a significant negative predictor of problematic Internet use, committing and experiencing cyber violence.

Key words: problematic Internet use, cyber-violence, self-control, loneliness

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Problematična upotreba interneta.....	1
1.1.1. Znakovi problematične upotrebe interneta.....	3
1.2. Nasilje putem interneta.....	4
1.3. Problematična upotreba interneta i nasilje putem interneta.....	6
1.3.1. Odnos samokontrole, problematične upotrebe interneta i nasilja putem interneta.....	7
1.3.2. Odnos usamljenosti, problematične upotrebe interneta i nasilja putem interneta.....	8
2. Cilj, problemi i hipoteze istraživanja.....	9
2.1. Cilj istraživanja.....	9
2.2. Problemi.....	9
2.3. Hipoteze.....	9
3. Metoda.....	10
3.1. Sudionici.....	10
3.2. Mjerni instrumenti.....	10
3.3. Postupak.....	11
4. Rezultati.....	12
4.1. Deskriptivna analiza.....	12
4.2. Povezanost samokontrole, usamljenosti, problematične upotrebe interneta te nasilja putem interneta.....	14
4.3. Prediktori problematične upotrebe interneta i nasilja putem interneta.....	15
5. Rasprava.....	18
5.1. Doprinosi, ograničenja i implikacije.....	27
6. Zaključak.....	29
7. Literatura.....	30

1. Uvod

U današnje vrijeme, laka dostupnost i pristupačnost učinile su internet sastavnim dijelom svakodnevnog funkcioniranja ljudi. Sadržaj i aktivnosti koje internet pruža sve su raznolikije i bogatije. Internet je postao važan dio obrazovanja, uvelike olakšava obavljanje brojnih poslova, ali je i nezaobilazan medij za ostvarivanje komunikacije među ljudima. Stoga ne iznenađuje činjenica da broj korisnika raste iz godine u godinu, kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj. Naime, Državni zavod za statistiku (2018) bilježi porast upotrebe interneta u svim dobnim skupinama u odnosu na proteklu godinu. Međutim, kao i prethodnih godina, adolescenti i dalje prednjače u upotrebi interneta.

Općenito, internet je prepoznat kao medij s raznim prednostima koje su mu omogućile tako veliku popularnost i korištenje. Međutim, unatoč brojnim prednostima, nerijetko se govori upravo o njegovim negativnim aspektima. Otkrivanje osobnih informacija, agresivno ponašanje, razgovor s nepoznatim osobama, zanemarivanje obaveza te prekomjerno korištenje interneta samo su neki od negativnih aspekata koji se vežu uz internet (Ybarra i Mitchel, 2007). Rizici problematične upotrebe interneta i nasilja putem interneta u današnje vrijeme nerijetko su predmet interesa istraživača. Ranija istraživanja (Jung i sur, 2014; Sasson i Mesch, 2016) su pokazala da postoji povezanost problematične upotrebe interneta i nasilja putem interneta. Točnije, učestalije korištenje interneta te provođenje više vremena na internetu posljedično dovodi do većeg rizika od činja, ali i doživljavanja nasilja putem interneta. Međutim, unatoč tome što današnji adolescenti učestalo koriste internet, nemaju svi poteškoća s kontroliranjem vremena provedenog na internetu te upuštanjem u rizična ponašanja. U takvim slučajevima, važnima su se pokazale individualne karakteristike, među kojima se naročito ističu samokontrola i usamljenost. Pokazalo se da su usamljenije osobe, kao i osobe s niskom razinom samokontrole sklonije problematičnoj upotrebi interneta (Mei, Yau, Chai, Guo i Potenza, 2016; Sasson i Mesch, 2016), ali i češćem doživljavanju nasilja putem interneta (Bossler i Holt, 2010). Dodatno, osobe s niskom razinom samokontrole će također i češće činiti nasilje putem interneta (Vazsonyi, Machackova, Sevicikova, Smahel i Cerna, 2012).

1.1. Problematična upotreba interneta

Razvojem modernog društva te napretkom tehnologije i interneta život se za većinu ljudi značajno promijenio. U današnje vrijeme, upotreba interneta postala je svakodnevica, a život bez računala, mobilnih uređaja te interneta gotovo je nemoguće zamisliti. Neki autori (Rial, Golpe, Isorna, Branã i Gómoez, 2018) ističu da adolescenti više vremena provode na internetu što nerijetko negativno utječe na njihovu svakodnevnicu i obaveze koje imaju. Uzimajući u obzir

toliku zastupljenost tehnologije i interneta u ljudskim životima, ne iznenađuje činjenica da se kod određenog dijela populacije javljaju poteškoće u ograničavanju vremena provedenog na internetu (Dodig Hundrić, Ricijaš i Vlček, 2018).

Pristupačnost i sve lakša dostupnost interneta posebno je primamljiva adolescentima, koji od svih dobnih skupina najviše koriste internet. Internet za njih ima važnu ulogu u obrazovanju i socijalizaciji te kao takav predstavlja novo mjesto na kojem adolescenti mogu graditi svoj identitet, stjecati vrijednosti i izražavati svoje stavove i mišljenja. Budući da je adolescencija razdoblje života za koje je karakteristično traženje identiteta, isprobavanje raznih stvari te eksperimentiranje, ne čudi da u tom razdoblju nerijetko dolazi i do upuštanja u rizična ponašanja na internetu (Gómez, Rial, Braña, Golpe i Varela, 2017). Jedna od potencijalnih posljedica korištenja interneta u adolescenciji svakako je i problematična upotreba interneta. U ranijim istraživanjima (Shapira i sur., 2003) problematična upotreba interneta definirana je kao maladaptivna zaokupljenost internetom koju pojedinac doživljava kao nužnu svakodnevnu aktivnost. Takva zaokupljenost nerijetko dovodi do poteškoća u svakodnevnom funkcioniranju, nemogućnosti kontroliranja korištenja interneta te osjećaja nelagode i uznemirenosti. Novije definicije problematičnu upotrebu interneta opisuju kao ponavljajuće impulzivno ponašanje koje ima negativan utjecaj na život pojedinca, ali i na njegovu okolinu te dovodi do poteškoća u socijalnom, profesionalnom ili nekom drugom važnom području ljudskog funkcioniranja (Vilcella i sur., 2011). Kao ključne komponente problematične upotrebe interneta neki autori (Siciliano i sur., 2015) ističu gubitak osjećaja za vrijeme provedeno na internetu, neugodne emocije kad je internet nedostupan, ometanje svakodnevnih aktivnosti te provođenje više vremena na internetu nego što je prvotno bilo planirano. Uz to, važnima ističu i korištenje interneta u svrhu smanjivanja anksioznosti, usamljenosti i neugodnih emocija općenito.

Stopa prevalencije problematične upotrebe interneta među adolescentima nerijetko se razlikuje u provedenim istraživanjima (Durkee i sur., 2012; Gómez, Rial, Braña, Varela i Barreiro, 2014; Gómez i sur., 2017). Jedan od uzroka može biti kontinuirano povećanje učestalosti ove pojave, ali i svakako tome doprinosi i nedostatak jasnih kriterija definiranja te različita terminologija koja se koristi u istraživanjima (Gómez i sur., 2017). Iz tog razloga, teško je znati odnose li se ti pojmovi na identične, djelomično identične ili potpuno različite pojave (Acier i Kern, 2011). Osim pojma problematične upotrebe interneta, u literaturi se često koriste i termini poput *kompulzivnog korištenja interneta*, *patološkog korištenja interneta*, *računalne ovisnosti* te *ovisnosti o internetu* (Guan i Subrahmanyam, 2009). Pojam *ovisnost o internetu* prva je koristila Kimberly Young (1998). Ona je navedeni naziv predložila zbog uočene sličnosti između obrazaca problematičnog ponašanja na internetu te ponašanja kod ovisnika o opojnim sredstvima. Uz to, na

osnovu kriterija za dijagnosticiranje patološkog kockanja predložila je i kriterije za dijagnosticiranje ovisnosti o internetu. Od ukupno osam kriterija, minimalno pet mora biti zadovoljeno da bi se problematika korištenja interneta mogla razmatrati (Aboujaoude, 2010). Prema njenim kriterijima, pojedinac mora biti potpuno zaokupljen digitalnim svijetom i u njemu provoditi više vremena nego što je prvotno bilo planirano. Također, potrebno je provoditi više vremena na internetu kako bi se postigla jednaka količina zadovoljstva, a pokušaji prekidanja korištenja većinom su neuspješni i dovode do uznemirenosti. Nadalje, korištenje interneta se skriva od članova obitelji i prijatelja, služi kao sredstvo za bijeg od problema te pritom nepovoljno utječe na osobne veze, posao i druge obaveze (Young, 1998). S druge strane, neki autori (Shapira i sur., 2003) su zbog nedostatka znanstvenih dokaza za korištenje naziva ovisnosti, umjesto termina ovisnosti o internetu koristili blaži termin problematične upotrebe interneta. Unatoč činjenici da neka istraživanja govore u prilog povezanosti ovisnosti o internetu i problema vezanih za mentalno zdravlje (Carli i sur., 2013), pojam ovisnosti o internetu još uvijek nije uvršten kao zasebna dijagnostička kategorija u Dijagnostički i statistički priručnik za mentalne poremećaje DSM-5 (Američka psihijatrijska udruga, 2014). Iz tog razloga, u ovome radu će se koristiti pojam problematične upotrebe interneta.

1.1.1. Znakovi problematične upotrebe interneta

Kako bi se problematika korištenja interneta lakše prepoznala, Davis (2001) naglašava razliku između specifičnog i generaliziranog oblika problematične upotrebe interneta. Specifični oblik odnosi se na pojedine aktivnosti na internetu, poput online kockanja ili online trgovine. Točnije, specifični oblik odnosi se na samo jedan aspekt interneta i postoji neovisno o ostalim mogućnostima i uslugama koje internet pruža. S druge strane, generalizirani oblik uključuje opću, višedimenzionalnu problematičnu upotrebu interneta koja može uključivati gubitak vremena na internetu bez jasnog cilja. Pretpostavlja se da ovaj oblik može biti povezan s društvenim aspektom interneta, budući da potreba za društvenim kontaktom rezultira povećanom željom da se ostane u digitalnom društvenom svijetu. Osim naglašavanja razlike između generaliziranog i specifičnog oblika, Davis (2001) za objašnjavanje problematične upotrebe interneta predlaže kognitivno-bihevioralni model. Prema tom modelu, problematična upotreba interneta je rezultat zajedničkog djelovanja problematičnih misli i ponašanja koji dovode do negativnih ishoda. Psihološki problemi, poput usamljenosti i depresije, predisponiraju pojedinca za razvoj maladaptivnih kognicija i ponašanja koje u konačnici dovode do negativnih ishoda. Drugim riječima, psihosocijalni problemi uzrokuju maladaptivne kognicije koje dovode do poteškoća kontroliranja ponašanja i do negativnih ishoda vezanih za korištenje interneta. Kao specifični kognitivni i

bihevioralni konstrukti povezani s negativnim ishodom korištenja interneta navode se kognitivna preokupacija, kompulzivna upotreba, negativne posljedice (Davis, 2001), preferencija socijalne interakcije putem interneta te regulacija raspoloženja (Caplan, 2010).

Iako umjerena upotreba interneta može poboljšati kvalitetu života pojedinca (Hardie i Tee, 2007), smanjena kontrola nad korištenjem interneta može negativno utjecati na svakodnevno funkcioniranje (Yau, Potenza i White, 2013). Jedan od ključnih znakova problematične upotrebe interneta svakako je vrijeme provedeno na internetu. Naime, ono može biti vrlo produktivno i korisno ukoliko se internet koristi u razumnoj mjeri i sa svrhovitom upotrebom. Međutim, ukoliko korisnik većinu vremena provodi na internetu, prvenstveno zbog zabave, to može nepovoljno utjecati na njegov život. Korištenje interneta za aktivnosti poput pretraživanja zabavnih stranica ili igranja igrica na internetu, nerijetko postupno adolescentima oduzima previše vremena što posljedično dovodi do zanemarivanja društvenih veza, škole ili drugih obaveza (Holt i Bossler, 2008). Također, neka istraživanja (Üneri i Tanidir, 2011) su pokazala da problematična upotreba interneta raste povećanjem vremena provedenog na internetu te da je dulje vrijeme upotrebe interneta nego što je prvotno bilo planirano važan čimbenik za nastanak problematične upotrebe interneta. Primamljivi sadržaji koji se mogu pronaći na internetu, laka dostupnost i rastući broj korisnika, naročito mladih, dobra su osnova za razvoj problematične upotrebe interneta. Nedostatak kontrole vlastita ponašanja, kompulzivno i impulzivno ponašanje te pretjerana upotreba predstavljaju zajedničke elemente u svim definicijama i kriterijima. Također, učestala upotreba interneta od strane adolescenata i pristup sadržajima koji su neprimjereni njihovoj dobi, može dovesti do brojnih posljedica, poput upuštanja u rizična ponašanja (Dodig Hundrić i sur., 2018).

1.2. Nasilje putem interneta

Budući da adolescenti u današnje vrijeme puno vremena provode na internetu, izloženi su velikom riziku za razvoj rizičnih ponašanja na internetu (Sasson i Mesch, 2016). Jedan od njih svakako je i nasilje putem interneta. Iako postoje različite definicije, široko prihvaćena definicija je da je nasilje putem interneta agresivno, neprijateljsko i namjerno ponašanje koje je izvršila grupa ili pojedinac, pritom koristeći elektroničke oblike medija u svrhu nanošenja štete ili nelagode drugoj osobi (Smith i sur., 2008). Pri definiranju nasilja putem interneta, neki autori (Hinduja i Patchin, 2008) naglasak stavljaju na repetitivnost i namjerno vrijeđanje druge osobe te nasilje putem interneta definiraju kao namjerno i ponavljano nanošenje boli drugoj osobi putem elektroničkih medija. Takvo ponašanje se ponavlja se kroz dulji period vremena i žrtva se ne može lako obraniti.

Nasilje putem interneta se može pojaviti u različitim oblicima i odvijati putem različitih medija (Brewer i Kerslake, 2015). Willard (2007) navodi sedam oblika nasilja putem interneta, a to su: 1) izražavanje ljutnje slanjem bezobraznih i vulgarnih poruka drugoj osobi ili grupi; 2) uznemiravanje, odnosno ponavljano slanje uvredljivih poruka; 3) uhođenje putem interneta koje se odnosi na uznemiravanje uz prisustvo prijatelja; 4) ponižavanje pojedinca slanjem neistinitih izjava; 5) pretvaranje, odnosno slanje ili objavljivanje sadržaja pod identitetom druge osobe u svrhu uništavanja njezina ugleda; 6) slanje ili objavljivanje privatnih, osjetljivih ili neugodnih informacija o nekoj osobi te prosljeđivanje privatnih poruka i slika; 7) namjerno isključivanje osoba iz online grupe. Navedeni oblici nasilja putem interneta jasno upućuju da je žrtvama teško pobjeći od nasilnika i pronaći zaštitu. Tomu u prilog ide i činjenica da je internet postao novo mjesto susreta i međusobnih odnosa među mladima (Brighi i sur., 2012).

Najčešći oblik komunikacije među adolescentima odvija se putem interneta. Stoga ne čudi da su se različiti obrasci ponašanja, uključujući i nasilje, premjestili u digitalni svijet. Ybarra i Mitchell (2004) smatraju da se nasilje putem interneta neznatno razlikuje od tradicionalnog nasilja. Tomu u prilog idu i nalazi da je tradicionalno nasilje nerijetko povezano s nasiljem putem interneta. Drugim riječima, žrtve tradicionalnog nasilja ujedno su često i žrtve nasilja putem interneta (Olweus, 2012). Unatoč brojnim sličnostima koje tradicionalno i nasilje putem interneta međusobno dijele, u nekim se segmentima ipak razlikuju. Prvenstveno, da bi osoba mogla činiti nasilje putem interneta, potrebno je određeno informatičko znanje. Nadalje, nasilje putem interneta se vrši neizravno, a ne licem u lice tako da počinitelji nasilja putem interneta imaju mogućnost ostati anonimni i tako minimalizirati rizik da budu uhvaćeni, što posljedično dovodi do slabljenja senzibilnosti prema žrtvi. Jednim od najznačajnijih čimbenika dezinhibijskog efekta smatra se upravo anonimnost. Ona ohrabruje počinitelje, daje im osjećaj nepobjedivosti i neograničene moći što kasnije dovodi do ponašanja koje se protivi moralnim i društvenim normama (Bilić, 2014). Percepcija anonimnosti i sigurnosti koje pruža skrivanje iza lažnih identiteta, oslobađa pojedinca od tradicionalnih ograničenja, društvenih pritisaka te moralnih i etičkih sumnji. Na aspekt anonimnosti nadovezuje se i činjenica da počinitelj obično ne vidi reakciju žrtve, što uvelike smanjuje mogućnost empatije ili kajanja. Anonimnost za sobom povlači i odsustvo posljedica i kažnjavanja budući da je počinitelja teže identificirati (Calvete, Orue, Estévez, Villadrón i Padilla, 2010). Velika razlika u odnosu na tradicionalno nasilje očituje se u tome da je od internetskog nasilja gotovo nemoguće pobjeći. U slučaju tradicionalnog nasilja, žrtva kada jednom ode kući, udalji se od nasilja barem do sljedećeg dana, što nije slučaj s nasiljem putem interneta gdje nasilnik može uznemiravati žrtvu gdje god se ona nalazila. To potvrđuje i činjenica da je veća vjerojatnost doživljavanja nasilja putem interneta izvan škole, nego u njoj (Smith i sur., 2008).

1.3. Problematična upotreba interneta i nasilje putem interneta

Tehnološki uređaji, poput mobilnih uređaja i računala, danas su neizostavni dio u životu adolescenata i njihovoj komunikaciji s vršnjacima. Kao primarni razlog korištenja interneta ističe se društveno umrežavanje i komuniciranje s pojedincima koji su im poznati i uživo (Mills, 2016). Uzevši u obzir zastupljenost i popularnost interneta među adolescentima, ne iznenađuje činjenica da kod dijela populacije dolazi do poteškoća u ograničavanju vremena provedenog na internetu. Iako vrijeme provedeno na internetu ne mora nužno biti indikativno za pojavu problematične upotrebe interneta, ono se ipak pokazalo kao najrelevantniji faktor (Gámez–Guadix, Villa–George i Calvete, 2012). Više vremena provedenog na internetu i češće korištenje interneta povećava vjerojatnost izlaganja adolescenata agresivnim i neprijateljskim reakcijama vršnjaka i ostalih korisnika općenito. U skladu s tim su i neka istraživanja (Jung i sur, 2014; Sasson i Mesch, 2016) koja pokazuju da veća aktivnost na internetu može biti rizični faktor za pojavu i iskustvo nasilja putem interneta. U nekim istraživanjima (Yudes–Gómez, Baridon-Chauvie i González-Cabrera, 2018) pokazala se pozitivna povezanost problematične upotrebe interneta i nasilja putem interneta, dok se kompulzivna upotreba pokazala jednim od najznačajnijih prediktora činjenja, ali i doživljavanja nasilja putem interneta. Također, istraživanja (Nartgün i Cicioğlu, 2015) su pokazala da problematičnija upotreba interneta dovodi do povećanja vjerojatnosti nasilja putem interneta te da vrijeme provedeno na internetu i dimenzije problematične upotrebe interneta, poput kompulzivne upotrebe i negativnih posljedica, objašnjavaju značajan dio varijance nasilja putem interneta.

Budući da je adolescencija razdoblje velikih bioloških, psiholoških, ali i socijalnih promjena, ne iznenađuje češće upuštanje u različite oblike neprimjerenog ponašanja. Specifičnosti sazrijevanja, impulzivnost, manjak samokontrole, osjećaj neranjivosti i promjene u socijalnom aspektu čine adolescente podložnijima rizičnim ponašanjima (Kelleci i Inal, 2010), što se može povezati s učestalijim sudjelovanjem u različitim oblicima nasilja putem interneta, ali i većom vjerojatnosti viktimizacije. Zbog takvih obilježja adolescenti svakodnevno koriste internet za različite aktivnosti, poput traženja informacija, objavljivanja slika ili video isječaka te interakciju s njima poznatim, ali i nepoznatim osobama. Putem tih aktivnosti, oni nerijetko otkrivaju i osobne podatke čime se izlažu većem riziku za iskustvo nasilja putem interneta (Sasson i Mesch, 2016). U skladu s tim je i istraživanje (Gámez-Guadix, Borrajo i Almedros, 2016) koje je pokazalo da je problematična upotreba interneta povezana s nasiljem putem interneta, ali i s upoznavanjem stranaca na internetu. Budući da osobe kod kojih je prisutna problematična upotreba interneta imaju poteškoća s kontroliranjem korištenja interneta, nerijetko dolazi do drugih problematičnih

ponašanja poput nasilja putem interneta i upoznavanja stranaca. Navedeni podaci mogu se objasniti teorijom problematičnog ponašanja (Jessor, 1991) prema kojoj se adolescenti koji se izlažu nekom problematičnom ponašanju nerijetko izlažu i ostalim problematičnim ponašanjima. U ovom slučaju, rizično ponašanje u adolescenciji, poput problematične upotrebe interneta, povećava vjerojatnost uključivanja u drugu vrstu rizičnog ponašanja, odnosno nasilje putem interneta.

1.3.1. Odnos samokontrole, problematične upotrebe interneta i nasilja putem interneta

Među individualne čimbenike koji imaju važnu ulogu za objašnjavanje sklonosti rizičnim ponašanjima, pa tako i nasilju putem interneta, svakako se ubraja samokontrola. Ona se odnosi na sposobnost pojedinca da upravlja vlastitim instinktivnim reakcijama kako bi bili u skladu s vrijednostima, očekivanjima i stavovima te nam kao takva omogućava odolijevanje iskušenjima i postizanje zadanih ciljeva (Baumeister, Vohs i Tice, 2007). Nedovoljna samokontrola se povezuje s problemima ponašanja i kontrole impulsa, poput primjerice prekomjerne konzumacije alkohola ili opojnih sredstava, sklonost kriminalu i nasilju te upuštanju u rizična ponašanja općenito (Tangney, Baumeister i Broone, 2004).

Osobe koje imaju nisku razinu samokontrole mogu se okarakterizirati kao impulzivni, neosjetljivi i skloni riskiranju (Vazsonyi i Huang, 2010). U skladu s tim je i sve veći broj studija koje pokazuju da je kod većine ovisničkih ponašanja prisutan nedostatak samokontrole. Tako su neka istraživanja (Shirinkam i sur., 2016) dobila značajnu negativnu povezanost problematične upotrebe interneta i samokontrole, odnosno da je problematična upotreba interneta karakterističnija za osobe s niskom razinom samokontrole. U skladu s tim su i nalazi koji pokazuju da je povećana samokontrola povezana s manjom problematičnom upotrebom interneta (Mei i sur., 2016). Nadalje, neki autori (Dong i Potenza, 2014) samokontrolu smatraju ključnim čimbenikom za razvoj problematične upotrebe interneta. Iz navedenog je jasno da su se mehanizmi samokontrole pokazali važnim predisponirajućim faktorima za razvoj problematične upotrebe interneta.

Osim za sklonost problematičnoj upotrebi interneta, samokontrola se pokazala važnom i po pitanju nasilja putem interneta. Istraživači (Bossler i Holt, 2010) navode da je niska samokontrola prediktor nasilja putem interneta, kao i ostalih oblika devijantnih ponašanja. Drugim riječima, pojedinci kod kojih je prisutna niska razina samokontrole skloniji su češćem upuštanju u nasilje putem interneta. Slični rezultati dobiveni su i za tradicionalno nasilje kod kojeg se samokontrola također pokazala značajnim čimbenikom (Archer i Southall, 2009). U skladu s tim je i nalaz istraživanja (Vazsonyi i sur., 2012) koje pokazuje da je niska samokontrola zajednički

prediktor činjenja i doživljavanja nasilja putem interneta. Točnije, niska samokontrola ima izravni i neizravni utjecaj na činjenje, ali i doživljavanje nasilja putem interneta. Budući da tradicionalno nasilje i nasilje putem interneta dijele neke sličnosti te da internet predstavlja jedinstveni kontekst za dezinhbirana ponašanja zbog obilježja anonimnosti, razumljivo je za pretpostaviti da bi niska samokontrola mogla dodatno ojačati dezinhbirana ponašanja i tako povećati tendenciju upuštanja u nasilje putem interneta.

1.3.2. Odnos usamljenosti, problematične upotrebe interneta i nasilja putem interneta

Vršnjačke skupine imaju važnu ulogu u oblikovanju stavova i ponašanju adolescenta. Unatoč očekivanjima da će se tijekom razdoblja adolescencije socijalna mreža povećati, kod nekih pojedinaca to nije slučaj. Lacković-Grgin (2008) usamljenost definira kao neugodno i bolno iskustvo koje nastaje zbog nedostatka socijalnih odnosa. Kod usamljenosti može biti prisutan osjećaj odbačenosti pojedinca od drugih ljudi s kojima bi želio biti. Takvo iskustvo odvojenosti je bolno i neugodno te je prisutna želja za prihvaćanjem. Danas kada tehnološki napredak uzima sve više maha, naročito kod mlađih uzrasta, nerijetko dolazi do socijalne izolacije i osjećaja usamljenosti.

Problematična upotreba interneta ima značajan utjecaj na socijalizaciju i razvijanje socijalnih vještina općenito te može dovesti do pojave zanemarivanja socijalnih kontakata. S druge strane, pokazalo se da usamljeniji pojedinci nerijetko razvijaju preferenciju za socijalnom interakcijom putem interneta, što može dovesti do problematične upotrebe interneta (Caplan, 2003). Stoga ne čudi kad se takve osobe nerijetko susreću s nizom problema kada žele sklopiti prijateljstvo izvan interneta (Vejmelka, Strabić i Jazvo, 2017). Neki autori (Leung, 2002) navode da je kod usamljenijih osoba izraženija problematična upotreba interneta. U skladu s tim su i druga istraživanja prema kojima je usamljenost povezana s navikama problematičnog korištenja interneta (Tokunaga, 2017). Korištenje interneta u svrhu smanjenja osjećaja usamljenosti može dovesti do neučinkovitog upravljanja i kontroliranja upotrebe interneta. Iz te perspektive, usamljenost se smatra jednim od uzroka stvaranja navike korištenja interneta.

Budući da usamljenije osobe putem interneta nastoje smanjiti osjećaj usamljenosti, više vremena provode na internetu te se tako izlažu i drugim negativnim aspektima, poput nasilja putem interneta. Istraživanja pokazuju da su adolescenti koji provode više vremena na internetu izloženi većem broju potencijalnih rizika te da su nerijetko žrtve nasilja putem interneta (Sasson i Mesch, 2016). Osobe koje su bile žrtve nasilja putem interneta navodile su veći osjećaj nesigurnosti i usamljenosti. Oni također češće doživljavaju odbacivanje od strane vršnjaka (Gradinger,

Strohmeier i Spiel, 2012) i općenito imaju lošije odnose s vršnjacima, što nerijetko dovodi do poteškoća emocionalne i društvene prilagodbe.

2. Cilj, problemi i hipoteze istraživanja

2.1. Cilj istraživanja

Ispitati odnos problematične upotrebe interneta, nasilja putem interneta, samokontrole i usamljenosti te ispitati doprinos samokontrole i usamljenosti problematičnoj upotrebi interneta i nasilju putem interneta.

2.2. Problemi

1. Ispitati povezanost problematične upotrebe interneta, nasilja putem interneta, samokontrole i usamljenosti.
2. Ispitati doprinos samokontrole i usamljenosti problematičnoj upotrebi interneta te činjenju i doživljavanju nasilja putem interneta.

2.3. Hipoteze

H1: Očekuje se da će postojati statistički značajna pozitivna povezanost usamljenosti, problematične upotrebe interneta i doživljavanja nasilja putem interneta te negativna povezanost samokontrole, problematične upotrebe interneta te činjenja i doživljavanja nasilja putem interneta. Usamljeniji pojedinci i sudionici s niskom samokontrolom će biti skloniji problematičnoj upotrebi interneta i češćem doživljavanju nasilja putem interneta, dok će sudionici s niskom samokontrolom biti skloniji i češćem činjenju nasilja putem interneta.

H2a: Očekuje se da će usamljenost i samokontrola značajno doprinijeti objašnjenju varijance problematične upotrebe interneta, na način da će viša razina usamljenosti i niža razina samokontrole doprinijeti problematičnijoj upotrebi interneta.

H2b: Očekuje se da će usamljenost i samokontrola značajno doprinijeti objašnjenju varijance doživljavanja nasilja putem interneta, pri čemu će sudionici s višom razinom usamljenosti te nižom razinom samokontrole češće doživljavati nasilje putem interneta.

H2c: Očekuje se da će samokontrola značajno doprinijeti objašnjenju varijance činjenja nasilja putem interneta, na način da će sudionici s nižom razinom samokontrole češće činiti nasilje putem interneta.

3. Metoda

3.1. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 283 sudionika, učenika gimnazije Matija Antun Reljković u Vinkovcima. Sudionici su bili učenici drugih ($n= 122$, 43%) i trećih ($n= 161$, 57%) razreda. Od ukupnog broja sudionika, 175 (62%) je ženskih, a 108 (38%) muških sudionika. Dob sudionika kretala se u rasponu od 16 do 19 godina, a prosječna dob iznosila je $M = 16.87$ ($SD = 0.651$) godina.

3.2. Mjerni instrumenti

Upitnik sociodemografskih karakteristika konstruiran je za potrebe ovog istraživanja, a sadrži pitanja vezana za spol, dob i razred. Također, prikupljen je i podatak o procjeni količine vremena koju učenici dnevno provode na internetu.

Generalizirana skala problematične uporabe interneta 2 (GPIUS 2; Caplan, 2010) koristila se za mjerenje problematične upotrebe interneta. Skala se sastoji od ukupno 15 čestica raspoređenih u pet subskala: preferencija online socijalne interakcije (npr. „*Više se volim družiti s ljudima putem interneta nego uživo.*“), regulacija raspoloženja (npr. „*Koristio/koristila sam internet kako bih se osjećao/osjećala bolje kad mi je bilo teško.*“), kognitivna preokupacija (npr. „*Ako neko vrijeme nisam koristio/la internet, zaokupila bi me misao da koristim internet.*“), kompulzivna upotreba interneta (npr. „*Teško mi je kontrolirati količinu vremena koju provodim na internetu.*“) i negativne posljedice (npr. „*Korištenje interneta otežava mi upravljanje vlastitim životom.*“). Svaka subskala sadrži po 3 čestice na koje sudionici odgovaraju prema skali odgovora Likertova tipa od 6 stupnjeva (1 – „*Nimalo se ne slažem*“; 6 – „*U potpunosti se slažem*“). Ukupni rezultat formira se kao prosječna vrijednost procjena na svakoj subskali ili cijeloj skali, pri čemu viši rezultat ukazuje na problematičniju uporabu interneta. Pouzdanost unutarnje konzistencije iznosi $\alpha = 0.91$ (Caplan, 2010), a u ovom istraživanju iznosi $\alpha = 0.88$.

Upitnik o nasilju putem interneta (UNPI; Šincek, Tomašić Humer i Duvnjak, 2015; Šincek, Duvnjak i Milić, 2017) se koristio za ispitivanje činjenja i doživljavanja nasilja putem interneta. Upitnik se sastoji od dvije subskale – subskala doživljavanja nasilja putem interneta koja sadrži 22 čestice (npr. „*Ogovarali su me na internetu.*“) i subskale činjenja nasilja putem interneta koja sadrži 21 česticu (npr. „*Ogovarao/la sam druge na internetu.*“). Sudionici na čestice odgovaraju na skali odgovora Likertovog tipa od 1 („*nikad*“) do 5 („*uvijek*“). Ukupni rezultat na obje subskale formira se kao aritmetička sredina odgovora. Pouzdanost unutarnje konzistencije za subskalu doživljavanja nasilja iznosi $\alpha = .90$, dok za subskalu činjenja nasilja iznosi $\alpha = .91$ (Šincek, Duvnjak i Milić, 2017). Pouzdanost unutarnje konzistencije upitnika na uzorku ovog

istraživanja za subskalu doživljavanja nasilja iznosila je $\alpha = .92$, dok je za subskalu činjenja nasilja iznosila $\alpha = .87$.

Kratka skala samokontrole (BSCS; Tangney, Baumeister i Boone, 2004) koristila se za ispitivanje samokontrole. U istraživanju se koristila skala prevedena na hrvatski jezik (Petrić, 2016). Skala samokontrole sadrži ukupno 13 čestica (npr. „*Lako se oduprem iskušenjima.*“) na koje sudionici odgovaraju na skali odgovora Likertovog tipa od 5 uporišnih točaka (1 – „*U potpunosti se ne odnosi na mene*“ do 5 – „*U potpunosti se odnosi na mene*“). Od ukupnog broja čestica, 9 čestica bilo je potrebno obrnuto kodirati (npr. „*Znam izgovoriti neprimjerene stvari.*“). Ukupni rezultat formira se kao prosjek odgovora svih čestica, pri čemu viši rezultat ukazuje na višu razinu samokontrole. Pouzdanost unutarnje konzistencije navedene skale kreće se u rasponu od $\alpha = 0.83$ do $\alpha = 0.85$ (Tangney i sur., 2004). Pouzdanost unutarnje konzistencije upitnika na uzorku ovog istraživanja iznosi $\alpha = 0.78$.

Kratka forma UCLA skale usamljenosti (UCLA; Lacković-Grgin, 2002) se koristila za ispitivanje usamljenosti učenika. Skala je jednodimenzionalna i sadrži 7 čestica (npr. „*Nedostaje mi društvo.*“) na koje se odgovara na skali odgovora Likertovog tipa od 5 uporišnih točaka (1 – „*U potpunosti se ne odnosi na mene*“ do 5 – „*U potpunosti se odnosi na mene*“). Ukupni rezultat se formira kao linearna kombinacija procjena na svakoj od čestica, pri čemu viši rezultat ukazuje na višu razinu usamljenosti. Pouzdanost unutarnje konzistencije kreće se u rasponu od $\alpha = 0.83$ do $\alpha = 0.85$ (Lacković – Grgin, 2008). Pouzdanost unutarnje konzistencije upitnika na uzorku ovog istraživanja iznosi $\alpha = 0.84$.

3.3. Postupak

Prije početka provedbe istraživanja dobiveno je odobrenje Etičkog povjerenstva Filozofskog fakulteta u Osijeku te suglasnost ravnatelja vinkovačke gimnazije Matija Antun Reljković. Nakon odobrenja i dobivene suglasnosti za provođenje istraživanja, s razrednicima su dogovoreni termini provedbe istraživanja. Istraživanje je provedeno na grupnoj razini za vrijeme sata razredne zajednice u trajanju od 30 minuta. Prije početka rješavanja upitnika, sudionicima je pročitana kratka uputa. U uputi je rečeno da je istraživanje potpuno anonimno, dobrovoljno, da učenici mogu tražiti dodatno pojašnjenje i odustati od sudjelovanja u bilo kojem trenutku. Također, naglašeno je da će se rezultati obrađivati na grupnoj razini i koristiti isključivo u znanstvene svrhe. Prije početka istraživanja, učenici su dali suglasnost za sudjelovanjem te su im podijeljeni upitnici.

4. Rezultati

Za početak, bilo je potrebno provjeriti normalnost distribucija pomoću Kolmogorov – Smirnovljeva testa (K-S) kako bi se utvrdila opravdanost korištenja parametrijskih postupaka obrade podataka. Rezultati testa pokazali su značajno odstupanje od normalne distribucije za sve varijable ($p < .01$), osim za varijablu samokontrole ($p > .01$). Pregledom histograma uočeno je da su sve varijable koje odstupaju od normalnosti distribucije pozitivno asimetrične. Pozitivno asimetrična distribucija naročito je uočljiva kod subskala doživljavanja i činjenja nasilja putem interneta. S obzirom na uočenu zastupljenost rizičnih ponašanja u prethodnim istraživanjima, navedeni oblici distribucije rezultata su očekivani. Tome općenito doprinose i preventivni programi s ciljem osvještavanja problema te smanjenja upuštanja u rizična ponašanja na internetu. Međutim, u slučaju značajnijeg odstupanja od normalne distribucije Kline (2011) navodi da je opravdano primijenjivati parametrijske postupke ukoliko indeks asimetričnosti nije veći ili manji od 3, a indeks spljoštenosti nije veći ili manji od 10. Kao što je prikazano u Tablici 1 navedeni uvjeti su bili zadovoljeni, stoga su se u daljnjem postupku obrade podataka primijenjivali parametrijski postupci.

4.1. Deskriptivna analiza

Nakon provjere uvjeta normalnosti distribucije i opravdanosti primijene parametrijske statistike, izračunati su ukupni rezultati za generaliziranu skalu problematične upotrebe interneta, doživljavanje nasilja putem interneta, činjenje nasilja putem interneta, samokontrolu i usamljenost, te je napravljena deskriptivna analiza koja je prikazana u Tablici 1.

Tablica 1. Deskriptivni podaci, rezultati Kolmogorov – Smirnovljeva testa, indeksi asimetričnosti i spljoštenosti te koeficijenti unutarnje pouzdanosti za sve varijable korištene u istraživanju ($N = 283$)

Varijabla	<i>M</i>	<i>SD</i>	P_{min} (T_{min})	P_{max} (T_{max})	<i>K-S</i>	<i>IA</i>	<i>IS</i>	α
Problematična upotreba interneta	2.64	0.847	1(1)	6(6)	.06*	.39	-.06	.88
Doživljavanje nasilja	1.51	0.517	1(1)	5(5)	.16**	2.30	8.08	.91
Činjenje nasilja	1.45	0.428	1(1)	4(5)	.15**	1.81	5.15	.88
Samokontrola	2.86	0.596	1(1)	5(5)	.05	.29	.24	.78
Usamljenost	15.05	6.364	7(7)	35(35)	.14**	.58	-.62	.84

Napomena: * $p < .05$, ** $p < .01$; *M* – aritmetička sredina; *SD* – standardna devijacija; P_{min} – postignuti minimum; T_{min} – teorijski minimum; P_{max} – postignuti maksimum; T_{max} – teorijski maksimum; *K-S* – Kolmogorov – Smirnovljevi test; *IA* – indeks asimetričnosti; *IS* – indeks spljoštenosti; α – pouzdanost

Deskriptivnom analizom vremena provedenog na internetu pokazalo se da najviše sudionika, njih 149 (52.7%) dnevno na internetu provodi 3 do 5 sati, dok njih 72 (25.4%) dnevno na internetu provodi više od 5 sati. Nešto manje sudionika, njih 55 (19,4%) na internetu dnevno provodi 1 do 2 sata, dok 6 (2,1%) sudionika na internetu dnevno provodi manje od sat vremena.

Pregledom deskriptivnih podataka pokazalo se da sudionici na skali problematične upotrebe interneta postižu prosječne rezultate, dok na skalama doživljavanja i činjenja nasilja putem interneta postižu niske rezultate. Drugim riječima, sudionici smatraju da imaju manje poteškoća s upotrebom interneta te smatraju da rijetko čine, ali i doživljavaju nasilje putem interneta. Također, vidljivo je da su sudionici na svim skalama postigli teorijski minimum. Teorijski maksimum je također postignut na svim skalama, osim na subskali činjenja nasilja putem interneta, što ipak ukazuje na prisutnost problematike korištenja interneta i upuštanja u rizična ponašanja na internetu. Kako bi se bolje uočili najčešći razlozi upotrebe interneta te oblici nasilja putem interneta s kojima se sudionici najčešće susreću, analizirani su odgovori na pojedinim česticama. Uočeno je da je 246 (87%) sudionika navelo da se djelomično, uglavnom ili potpuno slaže s najmanje jednom tvrdnjom koja se odnosi na problematičnu upotrebu interneta. Nadalje, 189 (67%) sudionika se barem djelomično složilo s tvrdnjama da su internet koristili kako bi razgovarali s drugima u trenucima kad su se osjećali izolirano, uznemireno ili kako bi se osjećali bolje kada im je bilo teško. Međutim, većina sudionika, njih 273 (96%) je navela da se barem djelomično ne slažu s tvrdnjama da više uživaju u druženju s ljudima putem interneta.

Vezano za doživljavanje nasilja putem interneta, 104 sudionika (37%) je izjavilo da su uvijek ili često doživljavali neki oblik nasilja putem interneta. Kao čestice s najvećom frekvencijom odgovora istaknule su se ogovaranje putem interneta (16% sudionika izjavilo da smatraju da su ih drugi često ili uvijek ogovarali na internetu) te širenje neistine o njima putem interneta (9.5% sudionika navelo da su često ili uvijek doživljavali takvo ponašanje). S druge strane, kao ponašanja koja sudionici nisu nikad doživjeli ističu se provaljivanje drugih na profil ili račun (91% sudionika navelo je da im drugi nikad nisu provalili na profil ili račun), namjerno slanje virusa (86% sudionika je navelo da im drugi nikad nisu namjerno slali viruse) te objavljivanje privatnih, osjetljivih ili sramotnih informacija (87% sudionika navelo je da nikad nisu doživjeli objavljivanje takvih informacija).

Iako sudionici na subskali činjenja nasilja putem interneta većinom postižu niske rezultate, 95 (34%) njih navelo je da su uvijek ili često činili neki oblik nasilja putem interneta prema drugima. Kao čestica s najvećom frekvencijom odgovora ističe se ogovaranje putem interneta (19% sudionika navelo je da to čini često ili uvijek) i ismijavanje sadržaja koji je netko objavio na internetu (13% sudionika navelo je da to čini često ili uvijek). S druge strane, kao ponašanja koja

nikad ne čine ističu se provaljivanje u tuđe profile ili račune (95% sudionika navelo je da to nikad nije učinilo) i namjerno slanje virusa (98% sudionika navelo je da to nikad nije činilo), što je u skladu s dobivenim podacima o doživljavanju navedenih ponašanja.

Kad se radi o samokontroli, vidljivo je da sudionici postižu prosječne rezultate. Također, vidljivo je da sudionici postižu teorijski maksimum i minimum. Pregledom čestica, uočeno je da 57 (20%) sudionika sebe smatra lijenim, dok njih 47 (17%) sudionika smatra da ih užitek i zabava ponekad spriječe u dovršavanju posla. S druge strane, 165 (58%) sudionika smatra da su sposobni uspješno raditi na ostvarenju dugoročnih ciljeva.

Vezano za usamljenost, vidljivo je da je, unatoč nižim rezultatima, postignut teorijski maksimum. Pregledom čestica uočeno je da 71 (25%) sudionik navodi da im nedostaje društvo, dok 42 (15%) sudionika navodi da su nesretni što su povučeni.

4.2. Povezanost samokontrole, usamljenosti, problematične upotrebe interneta te nasilja putem interneta

Kako bi se ispitala povezanost problematične upotrebe interneta, doživljavanja i činjenja nasilja putem interneta, samokontrole i usamljenosti izračunate su korelacije između varijabli koje su prikazane u Tablici 2.

Tablica 2. Interkorelacije varijabli mjerenih u istraživanju ($N = 283$)

Varijabla	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1. Spol	-	-.11	.06	-.03	.10	.20**	-.04	-.22**
2. Dob		-	.03	-.05	.03	-.01	.00	.14*
3. Vrijeme			-	-.30**	-.09	.32**	.20**	.25**
4. Samokontrola				-	-.07	-.42**	-.19**	-.29**
5. Usamljenost					-	.32**	.15**	-.04
6. Problematična upotreba interneta						-	.26**	.25**
7. Doživljavanje nasilja							-	.48**
8. Činjenje nasilja								-

Napomena: * $p < .05$, ** $p < .01$; 1 – muški spol; 2 – ženski spol

Pregledom Tablice 2 vidljivo je da je problematična upotreba interneta statistički značajno pozitivno povezana s doživljavanjem ($r = .26$; $p < .01$), ali i činjenjem nasilja putem interneta ($r = .25$; $p < .01$). Pozitivna povezanost, iako niska, može ukazivati da sudionici kod kojih je prisutna problematična upotreba interneta češće doživljavaju, ali i čine nasilje putem interneta. Također, varijabla doživljavanja nasilja je statistički značajno pozitivno povezana s varijablom činjenja

nasilja ($r = .48$; $p < .01$), pri čemu se uočava umjerena povezanost navedenih varijabli. Sudionici koji doživljavaju nasilje, ujedno i čine nasilje putem interneta i obratno. Nadalje, problematična upotreba interneta statistički je značajno negativno povezana sa samokontrolom ($r = -.42$; $p < .01$), dok je statistički značajno pozitivno povezana usamljenosti ($r = .32$; $p < .01$), pri čemu je povezanost problematične upotrebe interneta s obje varijable umjerene veličine. Drugim riječima, sudionici koji imaju nisku razinu samokontrole te usamljeniji sudionici mogu se smatrati rizičnijom skupinom za razvoj problematične upotrebe interneta. Daljnjim pregledom rezultata, uočava se da je doživljavanje nasilja putem interneta statistički značajno negativno povezano sa samokontrolom ($r = -.19$; $p < .01$), dok je s varijablom usamljenosti statistički značajno pozitivno povezano ($r = .15$; $p < .01$). Unatoč niskoj povezanosti samokontrole i usamljenosti s doživljavanjem nasilja putem interneta, sudionici s niskom razinom samokontrole te usamljeniji sudionici mogu se smatrati rizičnijom skupinom za doživljavanje nasilja putem interneta. Nadalje, činjenje nasilja putem interneta je statistički značajno negativno povezano sa samokontrolom ($r = -.29$; $p < .01$), pri čemu je povezanost umjerene veličine. Drugim riječima, sudionici s niskom razinom samokontrole mogu se smatrati rizičnijom skupinom za činjenje nasilja putem interneta.

4.3. Prediktori problematične upotrebe interneta i nasilja putem interneta

Kako bi se utvrdili prediktori problematične upotrebe interneta te činjenja i doživljavanja nasilja putem interneta, provedene su tri zasebne hijerarhijske regresijske analize. Prije same provedbe, bilo je potrebno provjeriti uvjete za provedbu hijerarhijske regresijske analize. Prvenstveno, bilo je potrebno ispitati jesu li prediktori povezani s kriterijima. Pregledom koeficijenta korelacije svih varijabli, uočeno je da su svi manji od 0.70, čime je utvrđeno nepostojanje multikolinearnosti. Nadalje, Durbin – Watson test za nezavisnost reziduala iznosi 1.85 za kriterij problematične upotrebe interneta, 1.74 za kriterij doživljavanja nasilja putem interneta te 1.76 za kriterij činjenja nasilja putem interneta, što je prihvatljivo. Na temelju navedenih vrijednosti, vidljivo je da reziduali nisu u korelaciji. Iz navedenih podataka, može se zaključiti da su zadovoljeni preduvjeti za provedbu hijerarhijske regresijske analize.

Kriterij u prvoj hijerarhijskoj regresijskoj analizi bio je rezultat na skali generalizirane problematične uporabe interneta, u drugoj rezultat na subskali doživljavanja nasilja putem interneta, a u trećoj rezultat na subskali činjenja nasilja putem interneta. Redosljed dodavanja prediktora bio je jednak u sve tri hijerarhijske regresijske analize. U prvom koraku svih hijerarhijskih regresijskih analiza uključeni su spol, dob i vrijeme provedeno na internetu kao kontrolne varijable. U drugom koraku uvedena je varijabla samokontrole, dok je u trećem koraku uvedena varijabla usamljenosti. Redosljed dodavanja prediktora određen je na temelju prethodnih

istraživanja koja su pokazala da su i samokontrola i usamljenost povezani s problematičnom upotrebom interneta i nasiljem putem interneta. Dobiveni rezultati svih kriterijskih varijabli prikazani su u Tablici 3.

Tablica 3. Hijerarhijske regresijske analize predviđanja problematične upotrebe interneta, doživljavanja i činjenja nasilja putem interneta na temelju samokontrole i usamljenosti ($N = 283$)

	Problematična upotreba interneta				Doživljavanje nasilja				Činjenje nasilja			
	β	R^2	ΔR^2	F	β	R^2	ΔR^2	F	β	R^2	ΔR^2	F
Spol	.183**				-.055				-.229**			
Dob	-.002	.137	.137	14.760**	-.010	.043	.043	4,172**	.108	.131	.131	13.915**
Vrijeme	.312**				.204**				.257**			
Spol	.177**				-.057				-.233**			
Dob	-.016				-.015				.099			
Vrijeme	.208**				.161**				.187**			
Samokontrola	-.347**	.247	.109	22.689**	-.144*	.062	.019	4.562**	-.235**	.181	.050	15.266**
Spol	.147**				-.074				-.230**			
Dob	-.027				-.022				.100			
Vrijeme	.246**				.183**				.184**			
Samokontrola	-.316**				-.127*				-.237**			
Usamljenost	.306**	.337	.091	28.162**	.169**	.090	.028	5.426**	-.023	.181	.001	12.210**

Napomena: * $p < .05$ ** $p < .01$; ; β – vrijednost standardiziranog regresijskog koeficijenta; R^2 – ukupni doprinos objašnjenju varijanci; ΔR^2 – doprinos pojedine skupine prediktora objašnjenju varijanci; F – vrijednost F omjera, 1 – muški spol; 2 – ženski spol

Predviđanje problematične upotrebe interneta. Kako bi se utvrdili prediktori problematične upotrebe interneta, provedena je hijerarhijska regresijska analiza. U prvom koraku značajnim prediktorima su se pokazali spol i vrijeme provedeno na internetu koji zajedno objašnjavaju 13.7% varijance kriterija. Ženske sudionice i sudionici koji provode više vremena na internetu skloniji su problematičnoj upotrebi interneta.

U drugom koraku značajnim prediktorima su se pokazali spol, vrijeme provedeno na internetu i samokontrola. Varijabla samokontrole se pokazala značajnim negativnim prediktorom i objašnjava dodatnih 10.9% varijance kriterija. Točnije, sudionici koji imaju nisku razinu samokontrole skloniji su problematičnoj upotrebi interneta.

U posljednjem koraku, značajnim prediktorima su se pokazali spol, vrijeme provedeno na internetu, samokontrola i usamljenost. Varijabla usamljenosti se pokazala značajnim pozitivnim prediktorom i objašnjava dodatnih 9.1% kriterija. Točnije, usamljeniji sudionici skloniji su problematičnoj upotrebi interneta. Iz navedenih podataka vidljivo je da je samokontrola najjača prediktorska varijabla problematične upotrebe interneta ($\beta = -.316$; $p < .01$). Pretpostavljeni model objašnjava ukupno 33.7% varijance problematične upotrebe interneta, a $F(5,276) = 28.162$; $p < .01$ je pokazatelj dobre kriterijske valjanosti modela.

Predviđanje doživljavanja nasilja putem interneta. Kako bi se utvrdili prediktori doživljavanja nasilja putem interneta, provedena je hijerarhijska regresijska analiza. U prvom koraku značajnim pozitivnim prediktorom pokazalo se vrijeme provedeno na internetu čime je objašnjeno 4.3% varijance kriterija. Sudionici koji više vremena provode na internetu češće doživljavaju nasilje putem interneta.

U drugom koraku značajnim prediktorima pokazalo se vrijeme provedeno na internetu i samokontrola. Varijabla samokontrole se pokazala značajnim negativnim prediktorom i objašnjava dodatnih 1.9% varijance kriterija. Sudionici koji imaju nisku razinu samokontrole češće doživljavaju nasilje putem interneta.

U posljednjem koraku značajnim prediktorima su se pokazali vrijeme provedeno na internetu, samokontrola i usamljenost. Varijabla usamljenosti se pokazala značajnim pozitivnim prediktorom i objašnjava dodatnih 2.8%. Usamljeniji sudionici češće doživljavaju nasilje putem interneta. Iz navedenih rezultata, vidljivo je da je vrijeme provedeno na internetu najjači prediktor doživljavanja nasilja putem interneta ($\beta = .183$; $p < .01$). Pretpostavljeni model objašnjava ukupno 9% varijance doživljavanja nasilja putem interneta, a $F(5,276) = 5.426$; $p < .01$ je pokazatelj dobre kriterijske valjanosti modela.

Predviđanje činjenja nasilja putem interneta. Kako bi se utvrdili prediktori činjenja nasilja putem interneta, provedena je hijerarhijska regresijska analiza. U prvom koraku značajnim

prediktorima pokazale su se varijable spol i vrijeme provedeno na internetu, koji zajedno objašnjavaju 13.1% varijance kriterija. Odnosno, muški sudionici i sudionici koji više vremena provode na internetu češće čine nasilje putem interneta.

U drugom koraku značajnim prediktorima su se pokazali spol, vrijeme provedeno na internetu i samokontrola. Varijabla samokontrole se pokazala značajnim negativnim prediktorom i objašnjava dodatnih 5% varijance kriterija. Sudionici s niskom razinom samokontrole češće čine nasilje putem interneta.

U posljednjem koraku značajnim prediktorima su se pokazali spol, vrijeme provedeno na internetu i samokontrola. Varijabla usamljenosti, kao što je i pretpostavljeno nije se pokazala značajnim prediktorom činjenja nasilja putem interneta. Iz navedenih rezultata, vidljivo je da je samokontrola najjači prediktor činjenja nasilja putem interneta ($\beta = -.237; p < .01$). Pretpostavljeni model objašnjava ukupno 18.1% varijance kriterija, a $F(5,276) = 12.210; p < .01$ je pokazatelj dobre kriterijske valjanosti modela.

5. Rasprava

Ovim istraživanjem nastojala se provjeriti međusobna povezanost problematične upotrebe interneta, doživljavanja nasilja putem interneta, činjenja nasilja putem interneta, samokontrole i usamljenosti, kao i predisponirajuće uloge samokontrole i usamljenosti za navedene varijable. Pritom se očekivalo da će postojati značajna negativna povezanost problematične upotrebe interneta i samokontrole te značajna pozitivna povezanost problematične upotrebe interneta i usamljenosti. Nadalje, očekivala se značajna negativna povezanost doživljavanja nasilja putem interneta i samokontrole te značajna pozitivna povezanost doživljavanja nasilja putem interneta i usamljenosti. Kod činjenja nasilja putem interneta očekivala se značajna negativna povezanost sa samokontrolom. U sklopu drugog problema, očekivalo se da će samokontrola biti značajan negativni prediktor problematične upotrebe interneta, doživljavanja i činjenja nasilja putem interneta, dok se za usamljenost očekivalo da će biti značajan pozitivan prediktor problematične upotrebe interneta i doživljavanja nasilja putem interneta.

Prije provjere navedenih hipoteza, napravljena je analiza učestalosti problematične upotrebe interneta, doživljavanja te činjenja nasilja putem interneta. Pritom se pokazalo da sudionici internet najčešće koriste u trenucima kad se osjećaju izolirano ili uznemireno. Međutim, pokazalo se da ipak više preferiraju druženje s ljudima uživo, a ne putem interneta. Vezano za nasilje putem interneta, pokazalo se da najčešće doživljavaju verbalne oblike nasilja, poput ogovaranja ili širenja neistina. Navedena ponašanja te ismijavanje drugih, pokazali su se najčešćim

oblikom nasilja koje sudionici čine drugima. Kao najrjeđi oblik nasilja putem interneta pokazalo se provaljivanje u tuđe profile ili račune, namjerno slanje virusa drugima te objavljivanje privatnih informacija o drugima. Međutim, važno je naglasiti da se, iako niski, rezultati na skali činjenja nasilja putem interneta trebaju shvatiti ozbiljno te da je nužno usmjeriti se na smanjivanje takvih oblika ponašanja i osvještavanje posljedica koje takva ponašanja ostavljaju na žrtve nasilja putem interneta.

Prvi problem istraživanja odnosio se na provjeru povezanosti problematične upotrebe interneta, nasilja putem interneta te samokontrole i usamljenosti. Dobiveni rezultati ukazuju na značajnu pozitivnu povezanost problematične upotrebe interneta i nasilja putem interneta. Drugim riječima, ukoliko dođe do problematične upotrebe interneta, sudionici su skloniji češće doživljavati, ali i činiti nasilje putem interneta. Navedeni rezultati su u skladu s rezultatima drugih istraživanja. Tako primjerice neka istraživanja (Chang i sur., 2015) navode da je problematična upotreba interneta kod adolescenata značajno povezana s učestalosti uključivanja u nasilje putem interneta, neovisno o tome čine li ili doživljavaju nasilje. Kao najčešće oblike nasilja putem interneta ističu ismijavanje objavljenog sadržaja te ogovaranje. Ista ponašanja pokazala su se najčešćima i u ovom istraživanju. Nadalje, ističu da vrijeme provedeno na internetu, ali i aktivnosti u koje se adolescenti uključuju imaju važnu ulogu u razvoju problematične upotrebe interneta. Međutim, adolescenti koji provode više vremena na internetu nisu nužno u riziku za sudjelovanje u nasilju putem interneta. Umjesto toga, nesvrhovita i kompulzivna upotreba interneta u određenom digitalnom okruženju i interakciji s drugima povećava vjerojatnost izlaganju nasilju putem interneta (Holt i Bossler, 2008). Objašnjenje za takvo ponašanje može dati Teorija životnog stila i Teorija rutinskih aktivnosti (Cohen i Felson, 1979). Prema Teoriji rutinskih aktivnosti svakodnevna upotreba interneta, a naročito problematična upotreba, izlaže pojedinca većem riziku za sudjelovanje u nasilju putem interneta. Pritom su nužna tri elementa, a to su motivirani počinitelj, pogodna „meta“ odnosno žrtva i odsutstvo zaštitnika. Slično tome, Teorija životnog stila razlike u vjerojatnosti viktimizacije objašnjava razlikama u načinu života. Navedena teorija pretpostavlja da svakodnevnih aktivnosti, u ovom slučaju učestalo korištenje interneta, utječu na izloženost pojedinca rizičnom ponašanju (Pratt i Turanovic, 2016). Budući da internet kao medij omogućava interakciju s poznatim, ali i nepoznatim ljudima može predstavljati rizično okruženje za pojavu nasilnog ponašanja (Sasson i Mesch, 2016). U skladu s tim su i rezultati ovog istraživanja koji pokazuju pozitivnu povezanost problematične upotrebe interneta i nasilja putem interneta. Isti rezultati dobiveni su i u drugim istraživanjima (Smith i sur., 2008) koja navode da je češće korištenje interneta povezano s češćim sudjelovanjem u nasilju putem interneta. U prilog tome ide i izostanak jasno definiranih pravila ponašanja na internetu te osjećaj anonimnosti koji

moгу dovesti do dezinhibicije motiviranog počinitelja i tako potaknuti uključivanje u nasilje putem interneta (Bilić, 2014). Osim povezanosti problematične upotrebe interneta i nasilja putem interneta, neka istraživanja (Jung i sur., 2014; Sasson i Mesch, 2016) nasilje putem interneta povezuju i s vremenom provedenim na internetu. Naime, prema nekim istraživanjima (Sasson i Mesch, 2016) adolescenti koji više vremena provode na internetu su češće doživljavali nasilje putem interneta. Adolescenti su populacija koja najviše koristi internet, između ostalog i kao nezaobilazan izvor zabave. Stoga ne iznenađuje da je adolescentima nerijetko teško razlikovati svrhovito vrijeme provedeno na internetu, primjerice za obrazovanje, od nesvrhovite upotrebe interneta. To može ukazivati na činjenicu da adolescenti često nisu ni svjesni problematike vlastita korištenja interneta (Pontes, Kuss i Griffiths, 2015). Također, često dolazi do premašivanja prethodno planiranog vremena provedenog na internetu, a ujedno i izlaganja većem riziku od nasilja putem interneta. Međutim, Kelleci i Inal (2010) navode da kod većine korisnika interneta ipak ne dolazi do problematične upotrebe interneta.

Među karakteristike koje utječu na vjerojatnost upuštanja u rizična ponašanja na internetu, ubraja se samokontrola. Rezultati ovog istraživanja pokazuju značajnu negativnu povezanost samokontrole i problematične upotrebe interneta. Negativna povezanost ukazuje da su sudionici s niskom razinom samokontrole skloniji problematičnoj upotrebi interneta. U skladu s tim su i nalazi ranijih istraživanja (Mei i sur., 2016) koja su pokazala da su adolescenti s niskom razinom samokontrole skloniji problematičnoj upotrebi interneta. Također, neki autori (Dong i Potenza, 2014) su samokontrolu istaknuli kao ključnu odrednicu za razvoj problematične upotrebe interneta. Osim povezanosti s problematičnom upotrebom interneta, samokontrola se pokazala važnom i kod doživljavanja te činjenja nasilja putem interneta. U ovom istraživanju dobivena je značajna negativna povezanost samokontrole, doživljavanja te činjenja nasilja putem interneta. Negativna povezanost ukazuje da su sudionici s niskom razinom samokontrole skloniji češće doživljavati, ali i činiti nasilje putem interneta. Takvi rezultati bili su očekivali budući da se samokontrola, u prethodnim istraživanjima (Moon i Alarid, 2015) pokazala povezanom s tradicionalnim nasiljem. Internet predstavlja jedinstveni kontekst koji omogućava dezinhibirana ponašanja upravo zbog aspekta anonimnosti i stoga ne iznenađuju rezultati istraživanja (Bossler i Holt, 2010) koje je pokazalo da studenti s niskom razinom samokontrole češće čine nasilje putem interneta. Isto se pokazalo i u ovom istraživanju na uzorku adolescenata. Nadalje, istraživači (Vazsonyi i sur., 2012) su pokazali da je niska samokontrola povezana i s činjenjem, ali i s doživljavanjem nasilja, odnosno pokazala se značajnim prediktorom činjenja i doživljavanja nasilja putem interneta.

Osim samokontrole, za razvoj problematične upotrebe interneta i upuštanja u rizična ponašanja na internetu, važnom se pokazala i usamljenost. Rezultati ovog istraživanja pokazuju značajnu pozitivnu povezanost usamljenosti i problematične upotrebe interneta. Pozitivna povezanost ukazuje da su usamljeniji sudionici skloniji problematičnoj upotrebi interneta. U skladu s tim su i rezultati istraživanja (Andreou i Svoli, 2013) u kojem je na uzorku adolescenata dobivena pozitivna povezanost usamljenosti i problematične upotrebe interneta. Nadalje, druga istraživanja (Bozoglan, Demirer i Sahin, 2013; Ezoë i Toda, 2013) su također pokazala da je usamljenost pozitivno povezana s problematičnom upotrebom interneta. Stvaranjem navike korištenja interneta adolescenti mogu razviti novi način života, što može dovesti do narušavanja njihovih već postojećih socijalnih odnosa. Osim povezanosti s problematičnom upotrebom interneta, usamljenost se pokazala važnom i kod doživljavanja nasilja putem interneta. Rezultati ovog istraživanja pokazuju pozitivnu povezanost usamljenosti i doživljavanja nasilja putem interneta, pri čemu će usamljeniji sudionici češće doživljavati nasilje putem interneta. Adolescenti koji koriste internet kako bi smanjili razinu usamljenosti, nerijetko se osjećaju upravo još usamljenije, a duljim boravkom na internetu usamljeniji adolescenti izlažu se većem riziku za nasilje putem interneta. U skladu s tim, pokazalo se da su adolescenti koji imaju bolje odnose s roditeljima i prijateljima rjeđe žrtve nasilja putem interneta (Murphy, Laible i Augustine, 2017).

Drugi problem istraživanja odnosio se na provjeru prediktora problematične upotrebe interneta, doživljavanja nasilja putem interneta te činjenja nasilja putem interneta. Da bi se provjerili prediktori i njihov doprinos problematičnoj upotrebi interneta, provedena je hijerarhijska regresijska analiza. Dobiveni rezultati ukazuju da je spol značajni prediktor problematične upotrebe interneta, pri čemu će ženske sudionice biti sklonije problematičnoj upotrebi interneta. Prethodna istraživanja (Shirinkam i sur., 2016; Gómez i sur., 2017) pokazuju nejednoznačne rezultate vezano za spol i problematičnu upotrebu interneta. Neka istraživanja (Mei i sur., 2016; Shirinkam i sur., 2016) navode da su muški sudionici skloniji problematičnoj upotrebi interneta, dok druga istraživanja (Gómez i sur., 2017) navode da su adolescentice sklonije problematičnoj upotrebi interneta. Također, neka istraživanja (Gámez–Guadix i sur., 2012) navode da ne postoje spolne razlike u problematičnoj upotrebi interneta. Razlog takvih nejednoznačnih rezultata nije sasvim jasan, međutim razlike u preferiranim aktivnostima na internetu mogu doprinijeti boljem razumijevanju. Adolescenti na internetu češće igraju video igrice, pretražuju sadržaj za odrasle te kockaju putem interneta, dok adolescentice češće koriste internet za socijalne aktivnosti, poput korištenja društvenih mreža, slušanje glazbe te izmjenjivanje poruka (Vejmelka i sur., 2017).

Značajnim pozitivnim prediktorom problematične upotrebe interneta pokazalo se i vrijeme provedeno na internetu, pri čemu će sudionici koji više vremena provode na internetu biti skloniji

problematičnoj upotrebi interneta. To je u skladu s prethodnim istraživanjima (Gómez i sur., 2017) koja pokazuju da su adolescenti koji su provodili više vremena na internetu bili skloniji problematičnoj upotrebi interneta. Istraživači (Üneri i Tanidir, 2011) su dobili pozitivnu povezanost problematične upotrebe interneta i vremena provedenog na internetu. Oni su na uzorku turskih adolescenata pokazali da razina problematične upotrebe interneta raste s porastom vremena kojeg adolescenti provedu na internetu

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da je samokontrola značajan negativni prediktor problematične upotrebe interneta, pri čemu će sudionici s niskom razinom samokontrole biti skloniji problematičnoj upotrebi interneta. Takvi rezultati su u skladu s istraživanjima (Özdemir, Kuzucu i Ak, 2014; Mei i sur., 2016) koja su pokazala da je niska samokontrola povezana s većim problemima vezanim uz korištenje interneta. Rezultati nekih istraživanja (Shirinkam i sur., 2016) pokazali su da niska samokontrola objašnjava važan dio varijance problematične upotrebe interneta, što je u skladu s rezultatima ovog istraživanja u kojem se samokontrola pokazala kao najjača prediktorska varijabla problematične upotrebe interneta. Takvi nalazi su očekivani zbog činjenice da osobe s niskom samokontrolom karakterizira veća impulzivnost, koja se također pokazala značajnim prediktorom problematične upotrebe interneta (Chen, Lo i Lin, 2017). Takve osobe teže trenutnom zadovoljenju potreba te je manja vjerojatnost da će razmotriti potencijalne dugoročne negativne posljedice svoga ponašanja (Özdemir i sur., 2014). Nadalje, kod osoba koje su sklonije problematičnoj upotrebi interneta dominantna je motorička impulzivnost, odnosno nedostatak razmatranja prije samog ponašanja. Takva impulzivnost pokazala se značajnim prediktorom problematične upotrebe interneta (Chen i sur., 2017; Rial i sur., 2018). U skladu s tim je i konceptualizacija problematične upotrebe interneta kao poremećaja kontrole impulsa (Shapira i sur., 2003), ali i postavke teorije samokontrole (Baumeister i sur., 2007). Prema navedenoj teoriji samokontrola se općenito odnosi na sposobnost pojedinca da inhibira svoju instinktivnu reakciju kako bi ona bila u skladu s normama ponašanja. Budući da je adolescencija razvojno razdoblje za koje je karakteristično eksperimentiranje te rizično i impulzivno ponašanje, realno je očekivati da će u tom periodu života osoba biti podložnija razvoju problematične upotrebe interneta. Tako se pokazalo da adolescenti, za razliku od odraslih, više preferiraju kratkoročnu dobit, čak i kad ona uključuje visoku razinu rizika (Sasson i Mesch, 2016). Prema Baumeisterovoj teoriji samokontrole (Baumeister i sur., 2007) resursi samokontrole su ograničeni i u slučaju opetovanog korištenja dolazi do njihova trošenja. Stoga impulzivniji adolescenti troše više resursa samokontrole kako bi se ponašali u skladu s društvenim normama i pravilima. Posljedično, dolazi do trošenja resursa samokontrole što u konačnici može rezultirati smanjenjem kapaciteta samokontrole u drugim područjima, poput primjerice korištenju interneta. Prema nekim istraživanjima (Davis, 2001)

upravo je nedostatak samokontrole ključna komponenta kod ovisničkih i problematičnih ponašanja općenito, ali i kod problematične upotrebe interneta. Za nisku razinu samokontrole karakteristično je impulzivno ponašanje, uživanje u rizičnim ponašanjima, preferiranje jednostavnijih zadataka, kratkoročnih ciljeva i neposredne dobiti. Prema Općoj teoriji kriminaliteta (Akers, 2009) niska samokontrola je glavni uzrok širokog spektra nasilnih i rizičnih ponašanja. Stoga su pojedinci za koje je karakteristično traženje uzbuđenja i niska samokontrola podložniji razvoju problematične upotrebe interneta. Takvim pojedincima je važna neposredna dobit, a zbog slabe samokontrole oni se nerijetko upuštaju u rizična ponašanja kako bi ostvarili dobit ili cilj, neovisno o posljedicama takvog ponašanja (Özdemir i sur., 2014). U skladu s tim je i nalaz da su mehanizmi samokontrole ključni za predviđanje koji će adolescenti biti skloniji problematičnoj upotrebi interneta. Istraživanja (Kelleci i Inal, 2010) su pokazala da unatoč brojnim korisnicima interneta nekolicina njih razvije problematičnu upotrebu interneta. Kao najvažniji prediktor razvoja problematične upotrebe interneta pokazali su se upravo mehanizmi samoregulacije vlastita ponašanja. Nedovoljna samoregulacija, koja uključuje smanjenu samokontrolu nad kognicijom i ponašanjem vezanim za internet, ima centralnu ulogu u održavanju problematične upotrebe interneta (Gámez-Guadix, Calvete, Orue i Hayas, 2015).

Kad se radi o problematičnoj upotrebi interneta, značajnim pozitivnim prediktorom pokazala se usamljenost, pri čemu će usamljeniji sudionici biti skloniji problematičnoj upotrebi interneta. Usamljenost se može shvatiti kao stanje neslaganja između postojećih i očekivanih odnosa s drugima. Osjećaj usamljenosti koji proizlazi iz nedostatka socijalne interakcije nerijetko može navesti adolescente na upotrebu interneta kako bi se zadovoljile socijalne potrebe (McKenna, Green i Gleason, 2002). Usamljeniji adolescenti često imaju više poteškoća u komunikaciji licem u lice i stvaranju odnosa u svakodnevnom životu (Malik i Rafiq, 2015). S druge strane, komunikacija putem interneta osobi daje više vremena za odgovaranje te onemogućuje sugovornikovu neposrednu neverbalnu povratnu informaciju. Zbog navedenih razloga, usamljeniji adolescenti se u takvoj komunikaciji mogu osjećati kompetentnije i imati više samopouzdanja. Više razine samopouzdanja i odlike komunikacije putem interneta kod usamljenijih adolescenata mogu dovesti do preferencije upravo te vrste komunikacije te u konačnici do problematične upotrebe interneta (Malik i Rafiq, 2015). Sukladno tome, neka istraživanja (Karabacak i Oztune, 2014) su pokazala da usamljeniji pojedinci više uživaju u uspostavljanju prijateljstava s drugima putem interneta te da će nastaviti koristiti internet neovisno o negativnim posljedicama. U skladu s tim je i objašnjenje kognitivno – bihevioralnog modela (Davis, 2001) prema kojem već postojeći psihosocijalni problemi, poput usamljenosti, djeluju zajedno sa stresorima čineći tako osobu podložnijom problematičnoj upotrebi interneta

(Tokunaga, 2017). Usamljeniji adolescenti nerijetko razvijaju naviku korištenja interneta zbog očekivanja da će im korištenje interneta ublažiti osjećaj usamljenosti. U prilog tome ide i činjenica da su lošiji odnosi s roditeljima, ali i vršnjacima, koji pogoduju većem osjećaju usamljenosti, povezani s problematičnijom upotrebom interneta (Boniel-Nissim i Sasson, 2018). Unatoč tome što se u ovom, ali i u nekim ranijim istraživanjima (Bozoglan i sur., 2013) pokazalo da usamljenost dovodi do problematične upotrebe interneta, neka istraživanja (Ostovar i sur., 2016) pokazuju da problematična upotreba interneta dovodi do usamljenosti te da korištenje interneta u nekim slučajevima može dovesti do smanjenja osjećaja usamljenosti (Shaw i Gant, 2002).

U sklopu drugog problema, osim prediktora problematične upotrebe interneta, provjeravali su se i prediktori i njihov doprinos nasilju putem interneta. Drugom hijerarhijskom regresijskom analizom provjeravali su se prediktori doživljavanja nasilja putem interneta. Dobiveni rezultati ukazuju da je vrijeme provedeno na internetu značajan pozitivan prediktor doživljavanja nasilja putem interneta, pri čemu će sudionici koji više vremena provedu na internetu češće doživljavati nasilje putem interneta. Isto pokazuju i rezultati istraživanja (Sasson i Mesch, 2016) prema kojima su adolescenti koji više vremena provode na internetu češće žrtve nasilja putem interneta.

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da je samokontrola značajan negativan prediktor doživljavanja nasilja putem interneta, pri čemu će sudionici s niskom razinom samokontrole češće doživljavati nasilje putem interneta. Takvi rezultati su u skladu i s ranijim istraživanjima (Vazsonyi i sur., 2012; Li, Holt, Bossler i May, 2016) koja pokazuju da se niska samokontrola pokazala značajnim prediktorom doživljavanja nasilja putem interneta, pa tako adolescenti s niskom razinom samokontrole češće doživljavaju nasilje putem interneta. Počinitelji nasilja putem interneta često su okarakterizirani kao osobe s niskom samokontrolom, ali čini se da isto vrijedi i za žrtve nasilja putem interneta. Istraživači (Schreck, Wright i Miller, 2002) su pokazali da je niska samokontrola značajan prediktor doživljavanja nasilja. Ranije je spomenuto da su osobe niske samokontrole impulzivne, neosjetljive, sklone riziku i jednostavnijim zadacima (Bossler i Holt, 2010), stoga će takve osobe vjerojatnije odabrati neposredne dobitke, čak i kad to za sobom povlači veći rizik te se tako izložiti većem riziku za doživljavanje nasilja putem interneta (Bossler i Holt, 2010). Opća teorija kriminaliteta (Akers, 2009) navodi da upravo ta obilježja osoba s niskom samokontrolom povećavaju rizik za doživljavanje nasilja. Osobe s niskom razinom samokontrole ne razmatraju i ne uočavaju posljedice svojih postupaka. Oni se izlažu rizičnim situacijama i ponašaju se nepromišljeno, što u konačnici povećava vjerojatnost viktimizacije (Schreck i sur., 2002).

Značajnim pozitivnim prediktorom doživljavanja nasilja putem interneta pokazala se i usamljenost, pri čemu će usamljeniji sudionici češće doživljavati nasilje putem interneta. To je u

skladu s ranijim istraživanjima (Sahin, 2012; Brewer i Kerlake, 2015; Varghese i Carole Pistole, 2017) koja su pokazala da je usamljenost pozitivno povezana s doživljavanjem nasilja putem interneta, pri čemu su usamljeniji pojedinci skloniji češće biti žrtve nasilja putem interneta. U jednom istraživanju (Olenik-Shemesh, Heiman i Eden, 2012) adolescenti koji su bili žrtve nasilja putem interneta navodili su veći osjećaj usamljenosti u odnosu na adolescente koji nisu bili žrtve nasilja putem interneta. Usamljeniji adolescenti, zbog oskudne socijalne mreže mogu imati nerazvijene socijalne vještine što rezultira manjim brojem prijatelja i većim osjećajem usamljenosti. Takvi adolescenti nedostatak socijalnih kontakata i komunikacije nastoje nadoknaditi putem interneta, gdje uspijevaju razviti odnose. Učestalim korištenjem interneta oni se izlažu i većem riziku za nasilje putem interneta. Hipoteza socijalne kompenzacije (Valkenburg i Peter, 2009) kao najčešću motivaciju za korištenje interneta navodi upravo umanjivanje neugodnih osjećaja, među koje se ubraja i usamljenost. Adolescenti s intenzivnijim osjećajem usamljenosti mogu imati poteškoće u stvaranju socijalnih odnosa s drugima zbog čega imaju ograničena društvena iskustva. Oni taj nedostatak socijalne interakcije nastoje nadoknaditi stvaranjem odnosa s drugima putem interneta te se na taj način izlažu većem riziku za doživljavanje nasilja. Žrtve nasilja putem interneta manje su prihvaćene od strane vršnjaka što može biti pokazatelj ograničenih socijalnih vještina te rezultirati nedostatkom prijatelja i dodatno pojačati osjećaj usamljenosti (Sahin, 2012). Neki istraživači (de Bruyn, Cillessen i Wissink, 2010) su pokazali da je viktimizacija na internetu povezana s niskom razinom prihvaćenosti te niskom razinom popularnosti među vršnjacima. Žrtve nasilja putem interneta češće pripadaju skupinama koje nisu popularne te nisu prihvaćene od strane drugih vršnjaka i doživljavaju odbacivanje od strane drugih vršnjaka. Ti nalazi su u skladu sa stajalištem da odbacivanje od strane vršnjaka uglavnom rezultira smanjenjem broja prijatelja, čime se ujedno smanjuje i zaštita od doživljavanja nasilja (Bayraktar, Machackova, Dedkova i Cerna, 2014). To je od posebnog značaja budući da je adolescencija razdoblje u kojem društveni status i vršnjaci igraju važnu ulogu. Stoga su neki istraživači (Murphy i sur., 2017) nastojali ispitali važnost odnosa s vršnjacima i roditeljima po pitanju nasilja putem interneta. Rezultati njihova istraživanja pokazali su da veća povezanost s vršnjacima, ali i roditeljima, smanjuje vjerojatnost uključivanja u nasilje te služi kao zaštitni čimbenik za doživljavanje nasilja. Formiranje čvrste povezanosti s vršnjacima i roditeljima povećava vjerojatnost da će netko braniti i zauzeti se za žrtvu.

Trećom hijerarhijskom regresijskom analizom provjeravali su se prediktori činjenja nasilja putem interneta. Dobiveni rezultati ovog istraživanja ukazuju da je spol značajan prediktor činjenja nasilja putem interneta, pri čemu će muški sudionici češće činiti nasilje putem interneta. Takvi rezultati su u skladu s rezultatima istraživanja (Chang i sur., 2015) koja su pokazala da muški

adolescenti češće čine nasilje putem interneta. Isto navode i Bayraktar i suradnici (2014) koji su na uzorku čeških adolescenata pokazali da će se muški adolescenti češće upuštati u činjenje nasilja putem interneta.

Značajnim pozitivnim prediktorom činjenja nasilja putem interneta pokazalo se i vrijeme provedeno na internetu, pri čemu će sudionici koji više vremena provode na internetu češće činiti nasilje putem interneta. Takvi rezultati su u skladu s ranijim istraživanjima (Yudes-Gómez i sur., 2018) koja su pokazala da je kompulzivna upotreba interneta i više vremena provedenog na internetu značajan pozitivan prediktor činjenja nasilja putem interneta, te da adolescenti koji češće koriste internet ujedno češće i čine nasilje putem interneta.

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da je samokontrola značajan negativan prediktor činjenja nasilja putem interneta, pri čemu će sudionici s niskom razinom samokontrole češće činiti nasilje putem interneta. Dobiveni rezultati su u skladu i s ranijim istraživanjima (Vazsonyi i sur., 2012; Li i sur., 2016) koja su pokazala da je samokontrola značajan negativan prediktor činjenja nasilja putem interneta. Fokus istraživača na važnost niske samokontrole po pitanju nasilnih ponašanja je opravdan budući da su nasilna ponašanja, neovisno o obliku i mjestu na kojem se čine, zapravo oblici kršenja normi i devijantnog ponašanja s ciljem povrjeđivanja druge osobe (Smith i sur., 2008). Sličnosti s takvim ponašanjima ima i činjenje nasilja putem interneta. Neki istraživači (Pratt i Cullen, 2000) navode da je niska samokontrola snažan prediktor kriminalnog i devijantnog ponašanja. U prilog tome idu i nalazi da je niska samokontrola povezana s tradicionalnim nasilničkim ponašanjem (Moon i Alarid, 2015), za koje se također pokazalo da je povezano i s nasilničkim ponašanjem putem interneta (Smith i sur., 2008). Uzevši u obzir navedene povezanosti i činjenicu da je internet jedinstven kontekst za dezinhibirana ponašanja zbog obilježja anonimnosti, ne iznenađuje da se adolescenti s niskom samokontrolom uključuju u različite oblike nasilja putem interneta. Niska samokontrola može dodatno ojačati dezinhibirana ponašanja i tako povećati sklonost činjenju nasilja putem interneta. U prilog tome ide i istraživanje (Bossler i Holt, 2010) prema kojem niska samokontrola predviđa ne samo nasilje putem interneta, nego i ostale oblike devijantnog ponašanja. Slično tome, neki istraživači (Vazsonyi i sur., 2012) su pokazali da je niska samokontrola direktno i indirektno, putem tradicionalnog zlostavljanja, povezana s činjenjem, ali i doživljavanjem nasilja putem interneta. U tom istraživanju, niska samokontrola se pokazala značajnim zajedničkim prediktorom činjenja nasilja putem interneta, ali i viktimizacije.

Iz dobivenih rezultata istraživanja, vidljivo je da isti prediktori u različitom postotku objašnjavaju varijance kriterija. Pretpostavljeni model objašnjava najveći postotak varijance problematične upotrebe interneta, zatim činjenja nasilja putem interneta, a najmanji postotak

varijance objašnjava za doživljavanje nasilja putem interneta. Nadalje, samokontrola se pokazala kao najjača prediktorska varijabla problematične upotrebe interneta i činjenja nasilja putem interneta. Prema tome, sudionici s niskom razinom samokontrole najrizičniji su za razvoj problematične upotrebe interneta, ali i za češće činjenje nasilja putem interneta. Značajnima za razvoj problematične upotrebe interneta pokazali su se još i usamljenost, vrijeme provedeno na internetu te spol, pri čemu su usamljeniji sudionici, sudionici koji više vremena provode na internetu te ženske sudionice rizičniji za razvoj problematične upotrebe interneta. Za činjenje nasilja putem interneta, osim samokontrole, značajnima su se pokazali spol te vrijeme provedeno na internetu, pri čemu su muški sudionici i sudionici koji više vremena provode na internetu češće čine nasilje. S druge strane, iako se usamljenost pokazala važnijom od samokontrole po pitanju doživljavanja nasilja putem interneta, najvažnijim se ipak pokazalo vrijeme provedeno na internetu. Takvi rezultati ukazuju da su sudionici koji više vremena provode na internetu najrizičniji za doživljavanje nasilja putem interneta, zatim slijede usamljeniji sudionici i u konačnici, sudionici s niskom razinom samokontrole.

5.1. Doprinosi, ograničenja i implikacije

Kako bi se rezultati ovog istraživanja mogli valjano interpretirati, potrebno je osvrnuti se na neke nedostatke i ograničenja provedenog istraživanja. Iako se istraživanjem prikupio podatak o količini vremena koju sudionici dnevno provode na internetu, nije jasno provode li sudionici svrhovito vrijeme na internetu ili je motiv odlaska na internet prvenstveno zabava koja se pokazala ključnom za razvoj problematične upotrebe interneta te upuštanja u rizična ponašanja (Holt i Bossler, 2008). Također, istraživanje je korelacijskog tipa te je stoga nemoguće donositi zaključke o uzročno – posljedičnim vezama.

Osim nedostataka, istraživanje ima i svoje prednosti i doprinose. Iako je tematika problematične upotrebe interneta i nasilja putem interneta zastupljena u ranijim istraživanjima, dosad nije provedeno istraživanje o odnosu samokontrole, usamljenosti, problematične upotrebe interneta te nasilja putem interneta na uzorku adolescenata u Hrvatskoj. Ovo istraživanje, unatoč navedenim ograničenjima, daje bolji uvid u odnose navedenih varijabli te u osobine koje povećavaju vjerojatnost problematične upotrebe interneta, doživljavanja i činjenja nasilja putem interneta. Dobiveni rezultati mogu se koristiti za osmišljavanje radionica i strategija prevencije. Konkretno, po pitanju smanjivanja vjerojatnosti razvoja problematične upotrebe interneta te činjenja nasilja putem interneta, veći naglasak treba staviti na jačanje vještina samokontrole. S druge strane, kako bi se smanjila vjerojatnost za doživljavanje nasilja putem interneta, potrebno je raditi na smanjenju usamljenosti. U obzir treba uzeti i podatak o vremenu kojeg adolescenti

provode na internetu te spol. Rezultati pokazuju da je vrijeme provedeno na internetu relevantno za problematičnu upotrebu i nasilje na internetu te da su problematičnoj upotrebi interneta sklonije adolescentice, dok su adolescenti rizičniji za činjenje nasilja putem interneta.

Budući da je ovo istraživanje provedeno na prigodnom uzorku vinkovačkih adolescenata, bilo bi dobro odnose korištenih varijabli ispitati i na adolescentima drugih gradova. Dodatnim istraživanjem mogao bi se dobiti bolji uvid u odnose varijabli korištenih u ovom istraživanju. Odnos samokontrole, usamljenosti, problematične upotrebe interneta te nasilja putem interneta nije potpuno razjašnjen budući da neka istraživanja (Shaw i Gant, 2002; Ostovar i sur., 2016) pokazuju rezultate suprotne ovom istraživanju. Potencijalnu poteškoću u razjašnjavanju odnosa može predstavljati i preklapanje konceptualizacije samokontrole i problematične upotrebe interneta budući da se obje pojave vežu uz problem samoregulacije (Pontes, Caplan i Griffiths, 2016). Također, bilo bi potrebno ispitati motive i razloge korištenja interneta te aktivnosti u koje se adolescenti uključuju putem interneta, budući da nemaju sve aktivnosti jednak potencijal za razvoj problematične upotrebe interneta te iskustva nasilja putem interneta.

6. Zaključak

Suvremeni mediji, među kojima internet, zbog svojih brojnih prednosti, zauzimaju važno mjesto, nesumnjivo sve više utječu na razvoj pojedinca i društva općenito. To se posebno odnosi na adolescente koji sve više vremena provode na internetu. Cilj istraživanja je bio ispitati odnos problematične upotrebe interneta, nasilja putem interneta, samokontrole i usamljenosti te provjeriti doprinos samokontrole i usamljenosti problematičnoj upotrebi interneta i nasilju putem interneta. Provedenim istraživanjem pokazala se pozitivna povezanost problematične upotrebe interneta, doživljavanja te činjenja nasilja putem interneta. Problematična upotreba interneta, doživljavanje i činjenje nasilja putem interneta negativno su povezane sa samokontrolom, dok su problematična upotreba interneta i doživljavanje nasilja putem interneta pozitivno povezane s usamljenosti. Samokontrola se pokazala značajnim negativnim prediktorom problematične upotrebe interneta, doživljavanja i činjenja nasilja putem interneta, dok se usamljenost pokazala značajnim pozitivnim prediktorom problematične upotrebe interneta i doživljavanja nasilja putem interneta. Sudionici s niskom razinom samokontrole i usamljeniji sudionici skloniji su problematičnijoj upotrebi interneta i doživljavanju nasilja putem interneta, a sudionici s niskom razinom samokontrole skloniji su i češćem činjenju nasilja putem interneta.

7. Literatura

- Aboujaoude, E. (2010). Problematic internet use: An overview. *World Psychiatry*, 9(2), 85-90.
- Acier, D. i Kern, L. (2011). Problematic internet use: Perceptions of addiction counsellors. *Computers & Education*, 56, 983-989.
- Akers, L.R. (2009). *Social learning and social structure: A General theory of crime and deviance*. New Jersey: Transaction Publishers.
- Američka psihijatrijska udruga (2014). *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje: DSM-V*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Andreou, E. i Svoli, H. (2013). The association between internet user characteristics and dimensions of internet addiction among Greek adolescents. *International Journal of Mental Health & Addiction*, 11(2), 139-148.
- Archer, J. i Southall, N. (2009). Does cost-benefit analysis of self-control predict involvement in bullying behavior by male prisoners? *Aggressive Behavior*, 35, 31-40.
- Baumeister, R.F., Vohs, K.D. i Tice, D.M. (2007). The strength model of self-control. *Current Directions in Psychological Science*, 16(6), 351-355.
- Bayraktar, F., Machackova, H., Dedkova, L. i Cerna, A. (2014). Cyberbullying: The discriminant factors among cyberbullies, cybervictims, and cyberbully – victims in a Czech adolescent sample. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(18), 3192-3216.
- Bilić, V. (2014). Correlates and outcomes of cyberbullying and cybervictimization. U: Orel, M. (Ur.) *The new vision of future technologies* (71-84). Ljubljana: Eduvision.
- Boniel – Nissim, M. i Sasson, H. (2018). Bullying victimization and poor relationships with parents as risk factors of problematic internet use in adolescence. *Computers in Human Behavior*, 88, 176-183.
- Bosler, A.M. i Holt, T.J. (2010). The effect of self-control on victimization in the cyberworld. *Journal of Criminal Justice*, 38, 227-236.
- Bozoglan, B., Demirer, V. i Sahin, I. (2013). Loneliness, self-esteem, and life satisfaction as predictors of Internet addiction: A cross-sectional study among Turkish university students. *Scandinavian Journal of Psychiatry*, 54, 313-319.
- Brewer, G. i Kerslake, J. (2015). Cyberbullying, self-esteem, empathy and loneliness. *Computers in Human Behavior*, 48, 255-260.
- Brighi, A., Melotti, G., Guarini, A., Genta, M.L., Ortega, R., Mora – Merchán, M., Smith, P.K. i Thompson, F. (2012). Self – esteem and loneliness in relation to cyberbullying in three

- European countries. U Li, Q., Cross, D. i Smith, P.K. (ur.), *Cyberbullying in the global playground: Research from international perspectives*. (str. 32-56). New York, NY: Wiley.
- de Bruyn, E.H., Cillessen, A.H.N. i Wissink, I.B. (2010). Associations of Peer Acceptance and Percieved Popularity With Bullying and Victimization in Early Adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 30(4), 543-566.
- Calvete, E., Orue, I., Estévez, A., Villadrón, L. i Padilla, P. (2010). Cyberbullying in adolescents: Modalities and aggressors' profile. *Computer in Human Behavior*, 26(5), 1128-1135.
- Caplan, S.E. (2003). Preference for online social interaction: A theory of problematic Internet use and psychosocial well-being. *Communication Research*, 30(6), 625 – 648.
- Caplan, S.E. (2010). Theory and measurement of generalized problematic Internet use: A two-step approach. *Computers in Human Behavior*, 26, 1089 – 1097.
- Carli, V., Durkee, T., Wasserman, D., Hadlaczky, G., Despalins, R., Kramarz, E., Wasserman, C., Sarchiapone, M., Hoven, C.W., Brunner, R. i Kaess, M. (2013). The association between pathological internet use and comorbid psychopathology: A systematic review. *Psychopathology*, 46(1), 1-13.
- Chang, F.C., Chiu, C.H., Miao, N.F., Chen, P.H., Lee, C.M., Huang, T.F. i Pan, Y.C (2015). Online gaming and risks predict cyberbullying perpetration and victimization in adolescents. *International Journal of Public Health*, 60(2), 257-266.
- Chen, S.K., Lo, M.T. i Lin, S.S.J. (2017). Impulsivity as a precedent factor for problematic Internet use: How can we be sure? *International Journal of Psychology*, 52(5). 389-397.
- Chin-Siang, A., Nee-Nee, C. i Cheng-Syin, L. (2018). Shyness, Loneliness Avoidance, and Internet Addiction: What are the Relationships? *Journal of Psychology*, 152(1), 25-35.
- Cohen, L.E. i Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*, 44, 588-608.
- Davis, R. A. (2001). A cognitive-behavioral model of pathological Internet use. *Computers in Human Communication*, 17, 187-195.
- Dodig Hundrić, D., Ricijaš, N. i Vlček, M. (2018). Mladi i ovisnost o internetu – pregled suvremenih spoznaja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 54(1), 123-137.
- Dong, G. i Potenza, M. N. (2014). A cognitive-behavioral model of internet gaming disorder: theoretical underpinnings and clinical implications. *Journal of Psychiatric Research*, 58(8), 7-11.
- Državni zavod za statistiku (2018). *Primjena informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) u kućanstvima i kod pojedinaca u 2018., Prvi rezultati*. Dostupno na: <http://www.dzs.hr/>

- Durkee, T., Kaess, M., Carli, V., Parzer, P., Wasserman, C., Floderus, B., Apter, A., Balazs, J., Barzilay, S., Bobes, J., Brunner, R., Corcoran, P., Cosman, D., Cotter, P., Despalins, R., Graber, N., Guillemin, F., Haring, C., Kahn, J.P., Mandelli, L., Marusic, D., Mészáros, G., Musa, G.J., Postuvan, V., Resch, F., Saiz, P.A., Sisask, M., Varnik, A., Sarchiapone, M., Hoven, C.W. i Wasserman, D. (2012). Prevalence of pathological internet use among adolescents in Europe: demographic and social factors. *Addiction*, 107, 2210-2222.
- Espelage, D.L., Rao, M.A. i Craven, R.G. (2013). Theories of cyberbullying. U S. Baum, D. Cross i J. Walker (Ur.). *Principles of cyberbullying research: Definitions, measures and methodology* (str. 49-68). New York: Routledge.
- Ezoe, S. i Toda, M. (2013). Relationships of loneliness and mobile phone dependence with Internet addiction in Japanese medical students. *Open Journal of Preventive Medicine*, 3(6), 407-412.
- Gámez-Guadix, M., Borrajo, E. i Almendros, C. (2016). Risky online behaviors among adolescents: Longitudinal relations among problematic internet use, cyberbullying perpetration and meeting strangers online. *Journal of Behavior Addictions*, 5(1), 100-107.
- Gámez-Guadix, M., Calvete, E., Orue, I. i Hayas, C.L. (2015). Problematic internet use and problematic alcohol use from the cognitive – behavioral model: A longitudinal study among adolescents. *Addictive Behaviors*, 40, 109-114.
- Gámez-Guadix, M., Villa-George, F. I. i Calvete, E. (2012). Measurement and analysis of the cognitive-behavioral model of generalized problematic Internet use among Mexican adolescents. *Journal of Adolescence*, 35(6), 1581-1591.
- Gómez, P., Rial, A., Braña, T., Golpe, S. i Varela, J. (2017). Screening of problematic internet use among Spanish adolescents: Prevalence and related variables. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 20(4), 259-267.
- Gómez, P., Rial, A., Braña, T., Varela, J., i Barreiro, C. (2014). Evaluation and early detection of problematic internet use in adolescents. *Psicothema*, 26(1), 21-26.
- Gradinger, P., Strohmeier, D. i Spiel, C. (2012). Motives for bullying others in cyberspace: A study on bullies and bully-victims in Austria. U Q. Li, D. Cross i P.K. Smith (ur.). *Cyberbullying in the global playground: Research from international perspectives* (str. 263-284). New York, NY: Wiley-Blackwell.
- Guan, S.S.A. i Subrahmanyam, K. (2009). Youth internet use: Risks and opportunities. *Current Opinion in Psychiatry*, 22(4), 351-356.

- Hardie, E. i Tee, M.Y. (2007). Excessive internet use: The role of personality, loneliness and social support networks in internet addiction. *Australian Journal of Emerging Tehnologies and Society*, 5(1), 24-47.
- Hinduja, S. i Patchin, J.W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29(2), 129-156.
- Holt, T.J. i Bossler, A.M. (2008). Examining the applicability of lifestyle-routine activities theory for cybercrime victimization. *Deviant Behavior*, 30(1), 1-25.
- Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: A psychological framework for understanding and action. *Journal of Adolescent Health*, 12(8), 1-12.
- Jung, Y.E., Leventhal, B., Kim, Y.S., Park, T.W., Lee, S.H., Lee, M., Park, S.H., Yang, J.C., Chung, Y.C., Chung, S.K. i Park, J.I. (2014). Cyberbullying, problematic Internet use, and psychopathologic symptoms among Korean youth. *Yonsei Medical Journal*, 55, 826–830.
- Karabacak, K. i Oztune, M. (2014). The effect of addiction for communication tools on the feelings of shyness and loneliness. *International Journal of Academic Research*, 6(1), 368-373.
- Kelleci, M. i Inal, S. (2010). Psychiatric symptoms in adolescence with internet use: comparison without internet use. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 13(2), 191-194.
- Kline, R.B. (2011). *Principles and practice of structural equation modelling*. New York: The Guiliford Press.
- Lacković-Grgin, K. (2002). Kratka verzija UCLA skale usamljenosti. U K. Lacković-Grgin, A. Proroković, V. Čubela i Z. Penezić (Ur.). *Zbirka psihologijskih skala i upitnika* (str. 77-78). Zadar: Filozofski fakultet u Zadru.
- Lacković-Grgin, K. (2008). *Usamljenost – fenomenologija, teorije i istraživanja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Laconi, S., Vigoroux, M., Lafuente, C. i Chabrol, H. (2017). Problematic internet use, psychopathology, personality, defense and coping. *Computers in Human Behavior*, 73, 47-54.
- Leung, L. (2002). Loneliness, self-disclosure and ICQ („I seek you“) use. *Cyberpsychology & Behavior*, 5(3), 241-251.
- Li, Q. (2010). Cyberbullying in High Schools: A study of students' behaviors and beliefs about this new phenomenon. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 19(4), 372-392.
- Li, C.K.W., Holt, T.J., Bossler, A.M. i May, D.C. (2016). Examining the mediating effects of social learning on the low self-control – cyberbullying relationship in a youth sample. *Deviant Behavior*, 37(2), 126-138.

- Malik, A. i Rafiq, N. (2015). Exploring the relationship of personality, loneliness, and online social support with internet addiction and procrastination. *Pakistan Journal of Psychological Research*, 31(1), 93-117.
- McKenna, K.Y.A., Green, A.S. i Marci, E.J.G. (2002). Relationship formation on the internet: What's the big attraction? *Journal of Social Issues*, 58(1), 9-31.
- Mei, S., Yau, Y., Chai, J., Guo, J. i Potenza, M. (2016). Problematic internet use, well-being, self-esteem, and self-control. *Addictive Behaviors*, 61, 74-79.
- Mills, K. L. (2016). Possible effects of internet use on cognitive development in adolescence. *Media and Communication*, 4(3), 4-12.
- Moon, B. i Alarid, L.F. (2015). School bullying, low self – control and opportunity. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(5), 1-18.
- Murphy, T. P., Laible, D. i Augustine, M. (2017). The influences of parent and peer attachment on bullying. *Journal of Child and Family Studies*, 26(5), 1388-1397.
- Nartgün, S.S. i Cicioğlu, M. (2015). Problematic internet use and cyberbullying in vocational school students. *International online journal of educational sciences*, 7(3), 10-26.
- Olenik – Shemesh, D., Heiman, T. i Eden, S. (2012). Cyberbullying victimisation in adolescence: relationships with loneliness and depressive mood. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 17(3), 361-374.
- Olweus, D. (2012). Cyberbullying: An overrated phenomenon? *European Journal of Developmental Psychology*, 2012, 1-19
- Ostovar, S., Allahyar, N., Aminpoor, H., Moafin, F., Nor, M. i Griffiths, M. (2016). Internet addiction and its psychosocial risks (depression, anxiety, stress and loneliness) among iranian adolescents and young adults: A structural equation model in a cross-sectional study. *International Journal of Mental Health & Addiction*, 14(3). 257-267.
- Özdemir, Y., Kuzucu, Y. i Ak, Ş. (2014). Depression, loneliness and Internet addiction: How important is low self-control? *Computers in Human Behavior*, 34, 284-290.
- Petrić, S. (2016). Problematično kockanje kod studenata – uloga motivacije, kognitivnih distorzija i samokontrole. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Pontes, H.M., Caplan, S.E. i Griffiths, M.D. (2016). Psychometric validation of the Generalized problematic internet use scale 2 in a portuguese sample. *Computers in Human Behavior*, 63, 823-833.

- Pontes, H.M., Kuss, D.J. i Griffiths, M.D. (2015). Clinical psychology of Internet addiction: a review of its conceptualization, prevalence, neuronal processes, and implications for treatment. *Neuroscience and Neuroeconomics*, 4, 11-23.
- Pratt, T.C. i Cullen, F.T. (2000). The empirical status of Gottfredson and Hirschi's General theory of crime: A meta-analysis. *Criminology*, 38(3), 931-964.
- Pratt, T.C. i Turanovic, J.J. (2016). Lifestyle and routine activity theories revisited: The importance of „risk“ to the study of victimization. *Victims & Offenders*, 11, 335-354.
- Rial, A., Golpe, S., Isorna, M., Branã, T. i Gómez, P. (2018). Minors and problematic Internet use: Evidence for better prevention. *Computers in Human Behavior*, 87, 140-145.
- Sahin, M. (2012). The relationship between the cyberbullying/cybervictimization and loneliness among adolescents. *Children and Youth Services Review*, 34, 834-837.
- Sasson, H. i Mesch G. (2016). The role of parental mediation and peer norms on the likelihood of cyberbullying. *The Journal of Genetic Psychology*, 178, 15-27.
- Schreck, C.J., Wright, R.A. i Miller, J.M. (2002). A study of individual and situational antecedents of violent victimization. *Justice Quarterly*, 19(1), 159-180.
- Shapira, N.A., Lessig, M.C., Goldsmith, T.D., Szabo, S.T., Lazoritz, M., Gold, M.S. i Stein, D.J. (2003). Problematic internet use: Proposed classification and diagnostic criteria. *Depression and Anxiety*, 17, 207-216.
- Shaw, L.H. i Grant, L.M. (2002). In defense of internet: The relationship between internet communication and depression, loneliness, self-esteem and perceived social support. *Cyberpsychology & Behavior*, 5(2), 157-171.
- Shirinkam, S., Shahsavarani, A.M., Toroghi, L.M., Mahmoodabadi, M., Mohammadi, A. i Sattari, K. (2016). Internet addiction antecedents: Self-control as a predictor. *International Journal of Medical Research & Health Sciences*, 5(5), 143-151.
- Siciliano, V., Bastiani, L., Mezzasalma, L., Thanki, D., Curzio, O. i Molinaro, S. (2015). Validation of a new Short Problematic Internet Use Test in a nationally representative sample of adolescents. *Computers in Human Behavior*, 45, 177-184.
- Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., i Tippett, N. (2008) Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376-385.
- Šincek, D., Duvnjak, I. i Milić, M. (2017). Psychological outcomes of cyber – violence on victims, perpetrators and perpetrators/victims. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53(2), 98-110.

- Šincek, D., Tomašić Humer, J. i Duvnjak, I. (2015). Navike korištenja interneta i njihova uloga u doživljavanju neugodnih iskustava na internetu. U Orel, M. (Ur.), EDUvision 2015 „*Modern Approaches to Teaching Coming Generations*“ (143-156). Ljubljana: EDUvision.
- Tangney, J.P., Baumeister, R.F., Boone, A.L. (2004). High self-control predicts good adjustment, less pathology, better grades, and interpersonal success. *Journal of Personality*, 72(2), 272-322.
- Tokunaga, R.S. (2017). A meta – analysis of the relationships between psychosocial problems and internet habits: Synthesizing internet addiction, problematic internet use, and deficient self – regulation research. *Communication Monographs*, 84(4), 423-446.
- Üneri, Ö.Ş. i Tanidir, C. (2011). Evaluation of internet addiction in a group of high school students: a cross – sectional study. *Düşünen Adam*, 24(4), 265-272.
- Valkenburg, P.M. i Peter, J. (2009). Social consequences of the internet for adolescents: A decade of research. *Current Directions in Psychological Science*, 18(1), 1-5.
- Varghese, M.E. i Carole Pistole, M. (2017). College student cyberbullying: self-esteem, depression, loneliness and attachment. *Journal of College Counseling*, 20, 7-21.
- Vazsonyi, A. i Huang, L. (2010). Where self – control comes from: On the development of self – control and its relationship to deviance over time. *Developmental Psychology*, 46(1), 245-257.
- Vazsonyi, A.T., Machackova, H., Sevcikova, A., Smahel, D. i Cerna, A. (2012). Cyberbullying in context: Direct and indirect effects by low self-control across 25 European countries. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2), 210-227.
- Vejmelka, L., Strabić, N. i Jazvo, M. (2017). Online aktivnosti i rizična ponašanja adolescenata u virtualnom okruženju. *Društvena istraživanja*, 1, 59-78.
- Villella, C., Martinotti, G., Di Nicola, M., Cassano, M., La Torre, G., Messeri, I., Petruccelli, F., Bria, P., Janiri, L. i Conte, G. (2011). Behavioural addictions in adolescence and young adults: *Results from a prevalence study*. *Journal of Gambling Studies*, 27(2) 203-214.
- Willard, N.E. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats and distress*. Champaign, IL: Research Press.
- Yau, Y.H., Potenza, M.N. i White, M.A. (2013). Problematic Internet use, mental health and impulse control in an online survey of adults. *Journal of Behavioral Addictions*, 2(2), 72-81.
- Ybarra, M. i Mitchell, K. (2004). Online aggressor/targets, aggressors and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1308-1316.

- Ybarra, M. i Mitchell, K. (2007). Prevalence and frequency of internet harassment instigation: Implication for adolescent health. *Journal of Adolescent Health, 41*, 189-195.
- Young, K. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyberpsychology & Behavior, 1*(3), 237-244.
- Yudes-Gómez, C., Baridon-Chauvie, D. i González-Cabrera, J.M. (2018). Cyberbullying and problematic internet use in Colombia, Uruguay and Spain: Cross-cultural study. *Comunicar, 26*(56), 49-58